

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра кримінального права та процесу

НУЖДА Світлана Федорівна

Охорна нотаріальної таємниці у кримінальному процесі.

спеціальність: 081 – Право
магістерська програма – Право

Магістерська робота

Виконала студентка групи ПРзм-21
С.Ф. Нужда

Науковий керівник
к.ю.н., доцент Рогатинська Н.З.

Магістерську роботу допущено
до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.З.Рогатинська**

АННОТАЦІЯ

Нужда Світлана Федорівна. Охорона нотаріальної таємниці у кримінальному процесі. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 081 – Право. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

У даній магістерській роботі висвітлюються питання історичного розвитку професії нотаріуса, зміни у його практичній діяльності, пов'язані із охороною нотаріальної таємниці, зокрема у кримінальному процесі.

У роботі зібрані теоретичні та практичні моменти, які знаходять своє відображення в історичних джерелах, наукових працях та національному і зарубіжному кримінальному процесуальному законодавстві.

Магістерська робота присвячена питанням правового статусу нотаріуса у кримінальному процесі як свідка, забезпечення його свідоцького імунітету під час проведення допиту та іноземні заходи забезпечення нотаріальної таємниці на прикладі країн Західної Європи.

SUMMARY

Nuzhda Svitlana Fedorivna. Protection of notarial secrecy in criminal proceedings. - Manuscript.

Research on obtaining an educational qualification level "Master" in the specialty 081 - Jurisprudence. - Ternopil National Economic University, Ternopil, 2018.

This master's work alights the historical development of the profession of notary, changes in this practical activity related to the protection of notarial secrecy, in particular in the criminal process, are covered.

This work consists of theoretical and practical aspects that are reflected in historical sources, scientific works and national and foreign criminal procedural laws.

The master's thesis is devoted to issues of the legal status of a notary in the criminal process as a witness, provision of his testimonial immunity during the interrogation and foreign measures to secure notarial secrecy on the example of the countries of Western Europe.

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 103 сторінки, список використаних джерел складає 72 найменувань.

Мета магістерської роботи: є проведення системного аналізу розвитку інституту охорони нотаріальної таємниці, реалізація права нотаріуса на свідоцький імунітет та його практичне застосування, дослідження норм сучасного кримінально-процесуального законодавства та вивчення його позитивних та негативних положень для можливості вдосконалення.

Об'єктом дослідження є загальні положення про охорону нотаріальної таємниці у вітчизняному та зарубіжному законодавстві, історичні аспекти виникнення інституту охорони нотаріальної таємниці, способи та заходи щодо забезпечення схоронності нотаріальної таємниці нотаріусом та особами, які вчиняють нотаріальні дії.

Предметом дослідження є охорона нотаріальної таємниці у розрізі кримінального процесу на стадіях судового розгляду та на стадії досудового розслідування та участь нотаріуса як учасника кримінального процесу щодо збереження недоторканості інформації, яка становить нотаріальну таємницю.

Одержані висновки та їх новизна: визначається тим, що дана робота є комплексним дослідженням, у якому вирішується важлива наукова та практична проблема, пов'язана із визначенням охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі, заходів та способів забезпечення такого збереження, а також безпосередньої діяльності нотаріуса, що спрямована на збереження відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. У магістерській роботі пропонується низка нових, концептуальних і важливих у практичному відношенні висновків та пропозицій, які конкретизують новизну отриманих результатів, зокрема:

вперше:

- комплексно охарактеризовано усі плюси та мінуси заходів та способів, які покликані охороняти нотаріальну таємницю;

- запропоновано та обґрунтовано ідею про внесення змін до кримінального процесуального законодавства України, створення Кодексу професійної етики нотаріусів.
- наведені аргументи на користь того, що конституційне право кожного на забезпечення недоторканності інформації, яку ввіряє особа нотаріусу є основоположним у діяльності нотаріуса та повинно охоронятись усіма можливими засобами національного та міжнародного законодавства.

Ключові слова: охорона нотаріальної таємниці, нотаріальна таємниця у кримінальному процесі, свідочий імунітет, нотаріус

RESUME

The master's work consists of 103 pages and 72 sources

The purpose of master's work: is the systematic analysis of the development of the institution of notarial secrecy protection, the realization of the notary's right to witness immunity and its practical application, the study of the norms of modern criminal-procedural legislation and the study of its positive and negative provisions for the possibility of improvement.

The objects of work are general provisions on the protection of notarial secrecy in domestic and foreign law, historical aspects of the institution of the protection of notarial secrets, methods and measures for ensuring the secrecy of the notary's secrecy by the notary and those who carry out notarial acts.

The subject of work is the protection of the notarial secrecy in the context of the criminal process at the stages of the trial and at the stage of pre-trial investigation and the participation of the notary as a participant in the criminal proceedings regarding the preservation of the inviolability of information, which is a notarial secret.

Outstanding costs and benefits: is determined by the fact that this work is a comprehensive study, which solves an important scientific and practical problem associated with the definition of the protection of notarial secrecy in the criminal process, measures and methods for ensuring such a conservation, as well as the immediate activities of the notary, aimed at preserving the information, which constitute a notarial secret. The master's thesis proposes a number of new, conceptual and practical in terms of conclusions and proposals that specify the novelty of the results, in particular:

for the first time:

- comprehensively characterized all the pros and cons of measures and methods designed to protect the notary's secrets;
- the idea of introducing changes to the criminal procedural legislation of Ukraine, creation of the Code of professional ethics of notaries was proposed and substantiated.
- arguments are made in favor of the fact that the constitutional right of everyone to ensure the integrity of the information entrusted by a notary public is fundamental to the activities of the notary and should be protected by all possible means of national and international law.

Key words: notarial secret protection, notarial secrecy in criminal proceedings, witness immunity, notary public

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ I. Історичний розвиток нотаріату в Україні та світі	15
1.1. Історичний розвиток нотаріату у зарубіжних країнах.....	15
1.2. Становлення та розвиток нотаріату в Україні.....	25
Висновки до Розділу I	40
РОЗДІЛ II. Нотаріальна таємниця у кримінальному процесі	44
2.1. Охорона нотаріальної таємниці у кримінальному процесі.....	44
2.2. Правовий статус нотаріуса як свідка при захисті нотаріальної таємниці у кримінальному процесі	59
Висновки до Розділу II	69
РОЗДІЛ III. Міжнародні способи охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі	72
3.1. Кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн у сфері охорони нотаріальної таємниці.....	72
3.2. Міжнародне співробітництво у сфері нотаріату.....	81
Висновки до Розділу III	88
Висновки та пропозиції	90
Список використаних джерел	94

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному правовому житті діяльність нотаріуса є важливою, оскільки охоплює практично усі сфери суспільного життя. Ще із давніх часів професії писарів, які стали прототипами сучасних нотаріусів, вважались невід'ємною частиною тогочасних правових систем. Їх діяльність регламентувала основні аспекти юридичного значимих дій щодо відносин пов'язаних із власністю та інших майнових прав, які стали об'єктивним фактором сучасного виділення інституту нотаріату в Україні.

Розвиток нотаріату в Україні та проведення стандартизації норм вітчизняного нотаріального законодавства у відповідності до європейського зумовлює вивчення усіх позитивних та негативних проявів пов'язаних із реалізацією нотаріального процесу. Одним із таких аспектів, який потребує детального вивчення та є дискусійним наукових колах є забезпечення охорони нотаріальної таємниці у розрізі участі нотаріуса у кримінальному процесі.

Відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства нотаріуси є особливими учасниками кримінального провадження, а тому їх участь у кримінальному процесі підкріплюється особливими гарантіями та правами.

Зокрема, нотаріус має особливий статус як свідок, що є одним із способів забезпечення схоронності нотаріальної таємниці. Однак, у наукових та практичних колах залишається відкритим питання щодо можливості захисту нотаріальної таємниці нотаріусом не лише безпосередньо на стадії судового розгляду, а на стадії досудового розслідування під час проведення слідчих дій.

Окремим фактором є залучення як свідків осіб, які мають право вчиняти нотаріальні дії та в силу своїх повноважень мають доступ до нотаріальної таємниці.

Тому, визначення процесуального статусу нотаріуса у кримінальному процесі та осіб, які можуть вчиняти нотаріальні дії та здійснити порівняння

системний аналіз норм зарубіжного законодавства залишається актуальним не лише для теоретиків, але й для практиків.

Самостійні розробки і пропозиції: внесення змін до національного кримінально-процесуального законодавства, зокрема щодо розширення кола суб'єктів, які не можуть бути допитані як свідки, запровадження Кодексу професійної етики нотаріуса.

Практичне значення магістерської роботи. Враховуючи аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, висвітлення плюсі та мінусів щодо способів та заходів охорони нотаріальної таємниці, дана магістерська робота може використовуватись у наукових цілях для студентів навчальних закладів та для практикуючих юристів.

Дослідженням та вивченням даної тематики займались такі автори як О. М. Ярмач, Н. М. Денисяк, Ю. П. Ільїна, М. В. Саламатова, В. Черниш, О. Є. Остапенко, О. Поповченко, В. Король, Ю. П. Аленіна, М. Бондарєва, О. Криштопа, М. Сатик, Н. В. Ільєва, Г. А. Круглякова, А. О. Давиденко тощо.

Об'єктом дослідження є загальні положення про охорону нотаріальної таємниці у вітчизняному та зарубіжному законодавстві, історичні аспекти виникнення інституту охорони нотаріальної таємниці, способи та заходи щодо забезпечення схоронності нотаріальної таємниці нотаріусом та особами, які вчиняють нотаріальні дії.

Предметом дослідження є охорона нотаріальної таємниці у розрізі кримінального процесу на стадіях судового розгляду та на стадії досудового розслідування та участь нотаріуса як учасника кримінального процесу щодо збереження недоторканості інформації, яка становить нотаріальну таємницю.

Метою даної магістерської роботи є проведення системного аналізу розвитку інституту охорони нотаріальної таємниці, реалізація права нотаріуса на свідочий імунітет та його практичне застосування, дослідження норм сучасного кримінально-процесуального законодавства та вивчення його позитивних та негативних положень для можливості вдосконалення.

Завданням магістерської роботи є вивчення поставлених питань:

1. Історичний розвиток нотаріату у зарубіжних країнах;
2. Становлення та розвиток нотаріату в Україні
3. Охорона нотаріальної таємниці у кримінальному процесі
4. Правовий статус нотаріуса як свідка при захисті нотаріальної таємниці у кримінальному процесі;
5. Кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн у сфері охорони нотаріальної таємниці;
6. Міжнародне співробітництво у сфері нотаріату.

Методи дослідження. Для написання даної магістерської роботи використовувались методи: системного аналізу, метод порівняння, метод збору інформації.

Інформаційна база. Інформаційну базу складають законодавчі нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, а також наукові праці та періодичні видання.

РОЗДІЛ І

1.1. Історичний розвиток нотаріату у зарубіжних країнах

Становлення та розвиток інституту нотаріату зумовлено виникненням різних факторів суспільного та соціального життя людей. Історична значимість та старина професії нотаріуса, у розрізі інших професій, може порівнятись лише із суддею. Формування перших цивілістичних відносин між людьми та бажання забезпечити себе у правовому полі зумовило появу такого сегмента у адміністративній сфері суспільного життя як нотаріус, або ж «писар».

Перші згадки про такого історичного службовця відомі ще із Вавилону за правління царя Хаммурапі.

Цар Хаммурапі видав кодекс (правила поведінки), який зробив його знаменитим. На думку царя, ці правила були неупередженими сентенціями, що закликають в його країні дотримуватися твердої дисципліни.

Цар Хаммурапі був першим, хто сприяв розвитку методів сучасного маркетингу. Будучи талановитим і далекоглядним у рекламній справі, він встановив обеліски з міцних каменів на головних площах більшості населених пунктів країни. Те, що ми сьогодні називаємо “нотаріальним правом”: акти цивільного стану, засновницькі договори, оформлення спадку, реєстрація шлюбу, порядок продажу дружин. Все це було вибито на пам'ятниках архітектури Царя Хаммурапі.

У одному із старих міст Тігро-Ефратського Нижньоріччя – Вавілоні, який висувався на головне політичне місце при знаменитому царі Хаммурапі – законодавцеві, писарі-нотаріуси редагували різні акти на глиняних дошках, що вимагають спеціальної обробки. Потім висушені дошки вони розвозили клієнтам, або магістрові, а інколи і канцлерові царя [1, с. 267].

Такі “глиняні” акти зберігалися, як правило, в храмах. Треба сказати, що нотаріусами були найбільш гідні люди. До них прислухалися, їх поважали і їм вірили. При здійсненні деяких операцій, що вимагають нотаріального

оформлення, необхідна була присутність окремих осіб, які деколи свідчили про досить курйозні випадки. Наприклад, як повернення боргу боржник закладав в рабство на три роки дружину.

Також відомі згадки про нотаріуса у Стародавньому Єгипті. Порівнюючи роль писаря у Стародавньому Вавилоні та Єгипті можна дійти висновку, що «документи», які оформлялись мали не лише юридично різні значення, а й у майновому плані.

За часів царювання фараонів у Стародавньому Єгипті закарбовування різного роду угод здійснювалося із певними відмінностями. Глиняні дощечки перетворились на коштовні папери, оскільки оформлялись на папірусах. Для заповнення використовувалась спеціальна ручка – калам.

Каламом була очеретяна паличка, із прикріпленням до неї гострого кремнієвого каменю, як до ручки перо. Палітра для написання використовувалась із застосуванням червоних та чорних фарб, та виготовлялась із натуральних продуктів.

Важливим аспектом було те, що робота писаря у Стародавньому Єгипті була спадковою. Дана почесність передавалась від батька до сина. На той час існували навіть родини писарів. Діти писарів отримували певну освіту, їхнє навчання проходило за допомогою лозини, а іноді батога, звідти пішло – “вухо у нього на спині”. Писар Стародавнього Єгипту мав різні сфери діяльності – його засвідчення потребували польові роботи, комерційні операції, вирішення адміністративних проблем, армія, іноді писарі виконували функції жреців.

Цивілізація Стародавнього Єгипту здається сталою у своїх поглядах на речі, і цей момент не обійшов і їхнє уявлення про право.

Система права вважалась фундаментальною, будувалась на принципі справедливості, який сповідували усі фараони. Дана характерна риса тогочасного правління будувалась на концепції Маат – «Права Справедливості», яка використовувалась при прийнятті важливих державних рішень, та для формування суспільного життя єгиптян [2, с. 35].

Переломним момент у формуванні писарських документів стало VIII ст. до нашої ери. Саме із цього періоду змінився зміст документів, який став більш наближеним до сучасного. У цей період до документів, які складались нотаріусами заносились:

- дата;
- природа здійснюваної юридичної операції;
- перелік свідків (фіксуються їхні прізвища, походження, сімейні зв'язки, сфера діяльності);
- підписи сторін і тієї особи, кого сьогодні ми називаємо нотаріусом.

У Стародавній Греції за часів Аристотеля, Плутарха, Діогена нотаріуси почали оформлювати та реєструвати договори, посилаючись як на приватне, так і на державне право. В Римській імперії вперше про нотаріусів згадується в записках секретаря імператора Цицерона. Саме слово “нотаріус” має римське походження і відноситься до 103 року до рідва Христового. Саме при Цицероні нотаріуси отримали особливі повноваження, адже з'явилася можливість реєструвати різні акти, що підписувалися сторонами, а підписи сторін ідентифікувалися. Робота нотаріусів піддалася суттєвій реорганізації. Деяким нотаріальним актам була надана сила доказу та обов'язковості. В судових процесах за участі суду присяжних, при допитах свідків, оголошенні вироку постала необхідність у присутності нотаріуса. Нотаріуси вже не працювали особисто, а утворювали колективи-компанії, держава навіть взяла на себе обов'язок регламентувати рівень гонорарів за нотаріальні дії. Професія нотаріуса набула популярність. У цей час церква затверджує міжнародну юрисдикцію, і церковні нотаріуси стали виконувати нотаріальні дії в будь-якому куточку імперії.

Коли Римська імперія була знищена варварами-руйнівниками, нотаріат практично зник разом із західною її частиною. Єдина структура, що збереглася – церква. В умовах хаосу та розладу церква взяла на себе функції уряду, в тому числі щодо питань нотаріату. Частина освічених церковнослужителів розуміла

значення римського права і сприяла його збереженню, але одночасно церква і гальмувала подальший розвиток.

Візантійці, як і римляни, були чудовими юристами, вони продовжили римські традиції. В шостому столітті імператор Юстиніан, що правив з 527 по 565 роки, став першим діячем цієї епохи, який об'єднав нотаріусів у групи та колегії і видав повну збірку юридичних законодавчих актів. Одночасно Юстиніан промовляв: «Ця праця видається мені важкою, майже неможливою, та завдячуючи Богу ми знайшли шлях до спокою. Я вірю Богу та його силі у вирішенні найскладніших починань». Юстиніан офіційно затвердив судового нотаріуса, якому було доручено стати суддею, вершити свободу правосуддя і редагувати юридичні акти. Саме законодавство Юстиніана визначило для нотаріусів місце вчинення нотаріальних дій – нотаріальну контору, повноваження, в рамках яких вони діють, порядок роботи, адміністративну відповідальність нотаріусів перед Міністерством юстиції, рівень юридичної підготовки для призначення на посаду нотаріуса, чисельність нотаріусів в адміністративному районі [3].

Одним із найбільших осередків розвитку нотаріату стала Римська Імперія. І, справді, не можна не погодитись, що саме римські юристи стали родоначальниками сучасного цивільного права, яке рецепіювалось у законодавство багатьох країн сучасної Європи.

Одним із визначальних аспектів розвитку нотаріату у Римі стали формування інституту приватної власності та розвиток торговельного обігу.

Зміст прав власника речі розкривався через його повноваження щодо неї, однак відповідної конструкції щодо реалізації ним свого права щодо відчуження такої речі так і не було розроблено. Це зумовило гостру необхідність у створенні спеціального інституту, який би міг відповідати за формування відповідних угод та можливості громадян певним чином захистити як свої права, так і свої власності у момент переходу останньої до іншого набувача. Тому, можна стверджувати, що розвиток нотаріату був зумовлений розвитком тогочасного цивільного суспільства та його потребами.

На той момент, у Римі, як і більшості Стародавній країн роль нотаріусів виконували писарі та діловоди, які були як на службі у держави, так і у приватних осіб. Частина проходила службу при посадових особах римського управління та суду. До їх обов'язків входили: підготовка публічних документів, ведення громадських рахунків, спостерігання за внесенням едиктів, складання процесуальних формул для осіб, що сперечаються. За часи Римської імперії такі писарі були об'єднані в окремі канцелярії при римських магістратах із складною бюрократичною організацією.

Щодо ще однієї категорії римських писарів – писарів у приватних осіб – здебільшого це були невільні люди, які надавали їм допомогу юридичною консультацією та стенографуванням і записом угод, промов.

З ростом товарного обігу та приватноправових відносин писарі вже були не спроможні задовольняти потребу громадян у правовій допомозі.

Поступово виникає особливий клас вільних людей – табеліонів – осіб, які, не перебуваючи на державній службі, займалися у вигляді вільного промислу складанням юридичних актів і цінних паперів під контролем держави для всіх, хто цього потребував, за встановлену винагороду. Стати табеліоном міг кожен громадянин, але він мав бути обізнаним в юриспруденції. Своєю діяльністю табеліони займалися в окремих конторах, які були розміщені в спеціальних публічних місцях. До складу такої контори входили ще його помічник та кілька учнів. Діяльність табеліонів підлягала постійному контролю з боку держави в особі певних органів і посадових осіб – дефензорів, в обов'язки яких входило спостерігання за точним дотриманням табеліонами урядових приписів і, головним чином, за недопущенням складання ними угод, які суперечать закону.

Деякі автори схиляються до думки, що інститут табеліонів мав дещо спільне з сучасним інститутом нотаріату. Однак ототожнювати їх не можна. Незважаючи на весь нагляд, що здійснювався державною владою за діяльністю табеліонів, вчинювані ними акти все ж таки не мали публічної довіри (на відміну від актів, що вносилися до судових протоколів) і жодної переваги порівняно із звичайними приватними документами.

Таким чином, табеліони, умовно кажучи, були тільки помічниками при складанні документів, свого роду консультуючі юристи, звідси акти, які вони склали, не мали юридичної сили[3].

Розвиток нотаріальної діяльності був зумовлений необхідністю регулювання цивільно-правових відносин, які виникали в той час. Поширення інституту приватної власності зумовило потребу в регулюванні відносин з придбання та відчуження власності. А також передачу її у спадщину. Формалізм, існуючий на той час, потребував певної процедури, яку могли зробити тільки обізнані в юриспруденції люди. Таким чином, нотаріат часів Римської республіки можна охарактеризувати як сукупність процедурних правил, які виконуються в певній послідовності.

Значну роль у розвитку нотаріату відіграла християнська Церква, яка поряд із інститутом табеліонату запровадила свій, який вже мав більш знайому для нас назву – нотаріат.

Суть християнського нотаріату полягає у занотовуванні бесід єпископів із народом, а в подальшому складанні протоколів таких бесід. Однак, із плином часу такі нотаріуси почали з'являтися не лише у єпископських канцеляріях, а й при абатах та у нижчих церковних установах, яким була властива бюрократична система.

Однак, християнська Церква не бажала зупинитись і почала впроваджувати нотаріат не лише у християнське, а й світське життя. Так звані «світські нотаріуси» стали посадовими особами держави, які затверджувались церковним духовенством, внаслідок чого отримували важливе правове становище у державному житті.

В Середні віки інститут нотаріату лише стає більш усталеним. Хоча до XII століття і переживав свої не найкращі роки. Вивчаючи історію розвитку інституту нотаріату в Європі можна зробити висновок, що нотаріальні установи, які склалися під час правління Карла Великого, пустили глибоке коріння, а досягли певного розвитку лише в Італії, де вони знайшли сприятливий для себе ґрунт на основі римського права. У Франції та Німеччині нотаріальні установи проіснували недовго і вже згодом

прийшли до повного занепаду. Таке становище нотаріату в цих країнах продовжувалось до того часу, поки в XII ст. Франція, а у XIV ст. – Німеччина провели рецесію нотаріального інституту у тому вигляді, в якому він існував на той час в Італії.

У 1211 р. був заснований університет в місті Саламанка. Цікаво, що у Франції, в місті Монпельє, нотаріусом могла бути призначена особа добродісна і етична, така, що досягла 25 років, із стажем роботи не менше 5 років. Досить цікаві вимоги пред'являлися і його нотаріальній конторі (бюро).

Нотаріус міг працювати на вулицях, а ще частіше на ринках, поставивши письмовий стіл в центрі площі або біля входу в магазин. Підготовка документів здійснювалася в три етапи. У присутності клієнтів готувався письмовий меморандум (список замовлень постачальникові). Потім, підготовка короткого змісту нотаріальної дії. І на завершення детальний опис або розширене тлумачення нотаріальної дії. Закінчувався документ вказівкою дати і місця здійснення даної нотаріальної дії, описом свідків і їх якостей, а також нотаріус ставив свій підпис. Свідки залишали відбиток великого пальця на документі.

На півночі долини річки Луари у Франції, де діяло ще звичайне право, посвідчення документів необхідно було здійснювати у місцевих дворян і священників, але ця обставина у багатьох випадках приводила до серйозних проблем, оскільки серед місцевих дворян і священників часто виявлялися неохайні люди, а головне вони не були юристами за освітою і з цієї причини здійснювали безліч помилок. Крім того, не спостерігалось одноманітності і не була налагоджена система зберігання документів [4, с. 56-57].

З XIV століття у Франції, посада нотаріуса набуває більш бюрократичного характеру. Нотаріус призначається королівським указом і не може бути служителем церкви. Окрім цього при вході до нотаріальної контори повинен висіти державний герб. Тоді ж був прийнятий Статут, яким суворо регламентувалася діяльність нотаріусів, а саме: встановлювався порядок прийому клієнтів, підготовки та зберігання документів і вперше було зазначено щодо необхідності збереження таємниці фактів та відомостей стосовно нотаріальної справи.

Великий крок щодо збільшення кола повноважень нотаріуса у Франції відіграв король Людовік IV. За його рішенням нотаріуси почали засвідчувати вірність документів, чому посприяло введення емблеми нотаріату, яка використовується і по сьогоднішній день.

За Наполеона, у цивільному законодавстві з'являється поняття «Нотаріальне право», яке давало чітку регламентацію діям нотаріусів, окресленням їхніх повноважень. Нововведенням стало надання нотаріусам повноважень банкірів, яких на той період ще не існувало.

Поряд з розвитком партикулярного законодавства ще одне явище мало великий вплив на розвиток нотаріального інституту в Німеччині - це рецепція французького права, що мала місце в дуже багатьох німецьких державах на початку XIX ст. Принципи французького нотаріату, що володіли значними перевагами перед німецьким законодавством XVII і XVIII століть, зробили дуже великий вплив на подальший розвиток нотаріального інституту в німецьких державах. У Німеччині почали поступово з'являтися різні законодавчі акти, які склались за зразком французького закону 1803 і більш-менш вдало його рецепіювали. Найбільш характерною відмінністю цих законодавчих актів від французьких слід вважати встановлення нагляду за нотаріатом в особі судових установ. Крім того, ніде в Німеччині не було проведено різницю між спірною і безперечною юрисдикцією так різко і виразно, як це було зроблено у Франції, внаслідок чого діяльність нотаріусів опинялася в багатьох відносинах конкуруючої з діяльністю судових місць.

З часу укладення Північно-Німецького союзу і підстави Німецької імперії все більш гостро ставилося питання про необхідність нотаріального інституту в Німеччині та видання одного загального нотаріального статуту. Найбільш значний крок у цьому напрямку був зроблений імперським законом від 17 травня 1898 про безперечну юрисдикції та пруським законом від 21 вересня 1898 р., що об'єднав нотаріальні установи всій Пруссії в один інститут, підлеглий одним і тим же нормам. За цим законодавчим актам право вчинення та засвідчення різних приватноправових документів належить в Німеччині в

рівній мірі і нотаріусам, і нижчим, одноосібним судовим місцях. Вчинення акту відбувалося шляхом складання у присутності нотаріуса, контрагентів і свідків особливого протоколу, прочитуватися вголос і підписується всіма присутніми особами; потім на вимогу сторін останнім може бути видана засвідчена виписка з протоколу. Судове або нотаріальне засвідчення вироблялося, тільки якщо підпис зроблено або визнана в присутності нотаріуса або судді (ст. 126 Цивільного уложення Німецької імперії)". Чи не могли брати участь у складанні акта в якості судді, нотаріуса, писаря чи свідка: а) особи, що у акті, б) їх родичі в) особи, на користь яких відбувається акт. Що стосується питання про силу і значення нотаріальних актів, то він дозволяється в § 794-880 загально-германського Статуту цивільного судочинства в редакції від 20 травня 1898 р., який визнає, що вчинені законно німецькими нотаріусами документи підлягають примусовому виконанню без подальшої участі судової влади, причому виконавчий лист видається самим нотаріусом, що зберігають даний документ; те ж саме відноситься і до документів, що здійснюються за участю суду.

Велике значення мав і пруський Закон про безперечну юрисдикції від 21 вересня 1899. який у VI відділі досить докладно регулював суспільне становище нотаріусів на території Прусського королівства. Кожному нотаріусу визначалися місце проживання і округ, в межах якого він міг здійснювати лежать на ньому обов'язки. Нотаріуси перебували на дійсній державній службі, але не отримували платні і не мали права на пенсію. Винагорода отримували від звертаються до них осіб за особливою таксі, що встановлюється державним канцлером і міністром юстиції. У дисциплінарному відношенні нотаріуси прирівнювалися до суддів [5].

Приклад функціонування нотаріату в Італії не залишився поза увагою і такою країною як Польща. У XV столітті, завдяки сприянню католицької церкви, система та організація нотаріату в Італії запроваджена у Польщі.

І справді, католицька церква у тогочасній Польщі займала «панівну гілку влади». Усі юристи, нотаріуси, які існували у Польщі на той момент були

священнослужителями і підкорялись Ватикану. Усі дії, які здійснювались повинні були пройти чітку процедуру підтвердження духовенством Ватикану, зокрема для призначення публічних нотаріусів. Тому Італійська система була більш прийнятною для практичного використання.

Протягом багатократних поділів Польщі на її території в різні часи функціонували різні системи органів нотаріату. За часів Другої Речі Посполитої, в 1833 р., було зроблено уніфікацію права про нотаріат, і 01.01.1834 р. набрав чинності закон, який надавав визначення нотаріусові як особі, наділеній публічною довірою. Нотаріус хоч і не був державним службовцем, але під час своєї діяльності мав захист, аналогічний до нього. Створюється нотаріальне самоврядування, органом якого стає Нотаріальна палата. Нотаріуси територіально об'єднуються відповідно до району Апеляційного суду. Після Другої світової війни згідно із Законом від 1951 р. нотаріат стає державним органом під наглядом Міністерства юстиції. В 1989 р. у Польщі було прийнято Закон "Про нотаріат", яким впроваджено систему органів нотаріату, подібну до тієї, що наразі є чинною на Україні, тобто існували державні нотаріальні контори і нотаріуси, які провадили індивідуальну нотаріальну практику. А вже 14.02.1991 р. прийнято новий Закон, яким введено дворічний перехідний період до приватного нотаріату. В 1992 р. Польщу було прийнято до Міжнародного Союзу Латинського Нотаріату, що об'єднує тільки вільних нотаріусів. Зараз у Польщі нотаріусів призначає Міністр юстиції за заявою зацікавленої особи та за рекомендацією Регіональної ради Нотаріальної палати. Нотаріусом може стати громадянин Польщі, не молодший 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит та пропрацював в якості помічника нотаріуса не менше двох років. Контроль за діяльністю нотаріусів здійснюють органи нотаріального самоврядування, Міністерство юстиції через президентів Апеляційних судів.

1.2. Становлення та розвиток нотаріату в Україні

Процес становлення та розвитку нотаріату в Україні неможливий без визначення його історичних витоків та вивчення розвитку України як нації.

Сучасний інститут нотаріату не можна достатньо глибоко осмислити, дослідити, вивчити поза зв'язком із попередніми стадіями його розвитку. В умовах реформування усієї правової системи, появи нових нормативно-правових документів стає цілком очевидною потреба в об'єктивному і ретельному вивченні історії, в аналізі минулого з позицій нових підходів сьогодення. Таке дослідження сприятиме виробленню наукових оцінок щодо сучасного нотаріального процесу, правильному визначенню напрямів його реформування, що дасть змогу нотаріату по праву посісти належне місце поряд з такими інститутами, як суд, прокуратура, адвокатура, в правовій системі України [6, с.145].

Перші законодавчі зачатки в Україні вилились у написанні «Руської Правди» – першого писаного джерела права на території Київської Русі.

Відповідно до положень даного нормативно-правового акту відповідні діяння підлягали посвідченню. Особливістю такого посвідчення було те, що діяння повинні були бути посвідченими іншими людьми, аніж тими, які вчинили дані діяння. Хоча, і у «Руській Правді» не було зазначено, хто саме має бути цією «іншою людиною», однак схожість із інститутом нотаріату в інших країнах була. І це природно, бо Давньоруська держава була ранньофеодальною монархією, де йшов процес становлення феодального ладу і панувало натуральне господарство. Враховуючи даний фактор, логічно, що за часів Київської Русі не існувало такого як вітчизняні «табеліони», оскільки потреби у заснуванні такого роду «органу» не було.

У письмових згадках часів Київської Русі не зазначалось і про писарів, які вже існувало у країнах Європи та Сходу. Розвиток приватно-правових відносин не сягав такої швидкості як у інших країнах, а відтак і приватно-правовий сектор занепадав.

Відродженням нотаріату в Україні можна назвати період феодальної роздробленості у XII столітті. В той проміжок часу починають з'являтися перші документи правового характеру, які потребували участь спеціаліста у їх складанні. До таких документів можна було віднести уставні та жалобні грамоти, а також деякі документи приватних осіб, головним змістом яких було придбання та відчуження прав на землю та холопів. У Галицько-Волинському князівстві прикладом таких документів були – Грамота князя Івана Ростиславовича (1134 рік), «Рукописаніє» князя Володимира Васильовича (1287 рік), «Уставная грамота» Мстислава Романовича (1289 рік) та інші. Окремі дії нотаріального характеру виконував галицький печатник. Відповідний правовий розвиток даного інституту відмічається і інших джерелах, зокрема, Литовському Статуту.

У період з XII століття поширеною стає професія дяка та його помічників піддячних. Ці особи перебували у великій кількості при установах та здійснювали основну діяльність із складання документів. У XIII ст. дяків стали називати писцями. Спочатку це були особи вільної професії, потім вони представляли первісний склад приказів, що виникли у XV ст., а в подальшому (XVII ст.), у період повного розвитку приказної системи, перетворилися на обов'язкових членів приказів, що справляли великий вплив на здійснення всіх судових та адміністративних справ у державі [7, 25-56].

Основна діяльність дяків полягала у написанні грамот, відповідних редакцій до них та внесення змін, підписанні цих грамот, видачі відповідних довідок особам, які за цим звертались. Дяки відповідали за уся писемну роботу, яка виконувалась у відповідній установі, до якої вони були приналежні.

Починаючи з XIII століття дяки наділялись ще однією функцією. До їхніх повноважень входило вчинення нотаріальних дій щодо нерухомого майна, а починаючи з XIV століття з'являється особливий клас дяків – майданні піддячні.

До майданних піддячних відносились особи, які складали відповідні документи у містах, а тому відрізнялись від звичайних дяків. Враховуючи

специфіку виконуваних майданними піддячними функцій можна вважати, що саме вони були прототипами сучасних нотаріусів.

З XIV ст. почали з'являтися особливі форми закріплення юридичних актів, що надавали їм сили та значення. Так, уже у Псковській судній грамоті згадується, що для повної достовірності деяких актів вимагалось, щоб список акту був покладений у соборі Святої Трійці. За Судебниками Іоанна III та Іоанна IV вступ вільних осіб до холопства та відпустка на волю холопів мали вчинятися не інакше як із затвердженням уряду, що реєструвалося в особливих книгах. З 1558 р. особи, що приймали новохрещених на службу, записували вчинювані на них купчі у скарбників. 15 лютого 1597 р., після закріпачення селян, вийшов указ царя Федора Іоанновича, яким було приписано: «Подлинные докладные и купчие и всякие крепости и кабалы записывати в Холопьем Приказе в книги, а тем всяким холопьям крепостям людским книгам быти за дьячею рукою большего для укрепления». Таким чином, кінцеве закріплення деяких актів було передано до рук вищого урядового місця — приказу, що дозволяє визнати його першою установою нотаріального характеру [8, с. 40-41].

Значною віхою в розвитку нотаріального інституту стало Уложення царя Олексія Михайловича 1649 р., яке не тільки впорядкувало та систематизувало діючі до його появи окремі укази, але й утворило передумови та підставу того складного порядку закріплення прав на майно, який у подальшому був прийнятий у Зводі законів 1832 р. та довгий час зберігав свою силу. На думку Л. Б. Мандельштама, Уложення 1649 р. хоча і не створює органу публічної діяльності з якоюсь більш-менш суворою організацією, але встановлює відмінність у силі та значенні актів (або купчих, як вони тоді звалися) домашніх від вчинених у майданних піддячих, які, очевидно, набувають особливої публічної сили, є безспірними.

Укладені та підписані дяками купчі користувалися більшою повагою та довірою і вважалися безспірними доказами у цивільному процесі. Оспорювання

їх справжності не тільки не допускалося, але навіть супроводжувалося суворими покараннями для особи, яка «учнет ту крепость на суде лживить».

У XVII – XVIII століттях прослідковується поетапний процес зміни вільної діяльності фаху писців-професіоналів на підконтрольність їх діяльності державі. Цілком природно було б очікування появи певної категорії осіб в українському суспільстві, які б здійснювали функції нотаріату дії, актуальні для того періоду. В умовах постійної боротьби та війн руйнувалися деякі власні правові здобутки. Козацька держава не визнавала писаного права. Із огляду на життєвий устрій козаків можна дійти висновку, що особи, які виконували функції нотаріусів, їй були не потрібні.

Однією із визначальних рис кінця XVIII – початку XIX століття стало обов'язкова вимога щодо вчинення угод. Усі угоди, в обов'язковому порядку повинні були вчинятись у спеціально відведених приміщеннях – «у кріпосних справ» [9, с. 135].

Однак, із зміною владою та отримання останньої Петром I та його послідовниками порядок вчинення угод став м'якшим та не таким імперативним. Послідовники Петра I запроваджують ряд винятків щодо вчинення окремих видів угод не «у кріпосних справ». Але, звільняючи певні види актів від обов'язкового вчинення їх «у кріпосних справ», законодавство не передбачало виключення їх повністю з-під нагляду урядової влади та внаслідок цього заснувало новий спосіб вчинення таких документів, який був перехідним від кріпосного до домашнього: це так званий явочний порядок вчинення актів, за якого вчинений домашнім порядком акт подається до певного присутственого місця тільки для засвідчення. Залежно від місця засвідчення акту виділялися явочний кріпосний та явочний нотаріальний види вчинення актів.

У Зводі законів від 1832 року містився перелік тих актів, обов'язковість вчинення яких передбачалась у кріпосному порядку. Цікавим був той факт, що вчинення таких угод із недотриманням даного порядку могло потягнути

наслідком визнання повної недійсності даної угоди. Відповідно до Зводу законів до таких актів належали:

- акт про звільнення селян від кріпосної залежності;
- будь-які акти, спрямовані на перехід або обмеження права власності на нерухоме майно;
- документ про відчуження кріпосних людей;
- акти про переуступку рекрутських квитанцій.

Окрім цього у Зводі законів закріплювалось застереження щодо можливості вчинення правочинів не у кріпосному порядку, але за обов'язковості вчинення їх у будь-якій із установ кріпосних справ. До таких правочинів належать:

- запродажні написи на нерухоме майно;
- духовні заповіти;
- угоди про найм майна;
- довіреності та деякі інші [10, с. 158].

Возз'єднання України з Росією призвело до запозичення російського суспільно-державного інституту майданних піддячих в Україну. Згодом Україна все більше втрачала риси автономії, на її території запанували російські закони, а організація та зміни в нотаріальній справі проводилися за загальнодержавними нормативними актами.

Соборне Укладення – “Кодекс Законів Російської держави”, прийняте Земським собором 1649 року, а потім і логічна точка – “Положення про нотаріальну частину”, затверджене 14 квітня 1866 року імператором Олександром II, – це законодавчі акти, на базі яких створювався та розвивався нотаріат тих часів. Саме Положенням про нотаріальну частину було визначено, що нотаріуси вважаються державними службовцями, але не мають прав на чини та пенсію за цим званням. Плата їм призначалася відрядна, за виконання конкретних актів згідно із встановленими офіційними розцінками. Призначення відбувалося за рішеннями окружних судів і судових палат. Були закріплені

обов'язкові часи присутності в конторах та зобов'язання неодмінно залишати відповідального заступника в разі відпустки.

До претендента на посаду нотаріуса за Положенням про нотаріальну частину (це була державна служба, нотаріус вважався службовцем VIII-го класу, хоча і без права на пенсію) і організації його контори пред'являлися певні вимоги. По-перше, кількість нотаріусів у кожному регіоні обмежувалася спеціальним розкладом, укладеним Міністерством юстиції і погодженим із Міністерством фінансів та Міністерством внутрішніх справ, і тому треба було дочекатися вакансії. Про наявність вакансії оголошували в пресі. Далі спеціальна комісія, що складалася з голови окружного суду, старшого нотаріуса та окружного прокурора на конкурсних засадах проводили іспит з уміння претендентів правильно викладати акти, перевіряли знання діловодства і відповідних законів. Відібраний на посаду нотаріуса претендент повинен був внести для відкриття контори велику заставу. Це робилося заради того щоб, якщо до нотаріуса будуть пред'явлені майнові претензії внаслідок його неправильних дій, задовольнити їх можна було би не тільки за рахунок майна нотаріуса, але й за рахунок застави.

Первісна застava для губернських міст сягала 6000 карбованців, і за кожен рік роботи відраховувалася з прибутку нотаріуса певна сума доти, доки сума застави не досягала 15000 карбованців. До того ж вважалося, що в конторі, крім власника-нотаріуса, працює певний персонал: діловод, касир, артільник, група писарчуків. Контора мусила мати декілька друкарських машинок, касу і сейф, копіювальний прес, нотаріальні книги, бланки, штампи, повну збірку законів та наказів окружного суду. Також необхідно було зберігати в конторі комплекти фахових видань на зразок „Вестника права и нотариата”, „Собрания узаконений и распоряжений правительства”, „Сенатских об'явлений” тощо. Розклад робочого дня погоджувався з окружним судом. Контора працювала щодня, крім загальних “неприсутніх” днів, не менше за 6 годин. Нотаріус не мав права піти у відпустку без дозволу голови окружного суду, а цей дозвіл отримував лише після того, як залишав замість себе

заступника. При цьому власник контори повністю матеріально відповідав за всі дії своїх заступників та працівників. Про повернення з відпустки нотаріус повинен був негайно повідомити окружний суд, а в разі затримки він підлягав дисциплінарному покаранню як за службову недбалість [11, с. 19].

Отже, саме за часів Російської імперії було прийняте Положення про нотаріальну частину, яке, незважаючи на всі його недоліки, створило і в Україні окремий інститут нотаріату та визначило його місце як органу публічної діяльності в системі судового відомств, але з незалежним колом діяльності, таким чином, інститут нотаріату в Україні формувався під безпосереднім впливом російського законодавства. Після Жовтневої революції почався новий етап в історії нотаріату. 23 березня 1918 року Рада народних комісарів прийняла постанову, якою скасувала «ныне действующее Положение о нотариальной части» та ввела нове Положення муніципалізації нотаріальних контор [8, 42].

Свого справжнього розвитку інститут нотаріату зазнав у радянський період. Саме тоді нотаріат став державним органом, основним обов'язком якого був захист соціалістичної законності, соціалістичного майна та особистої власності громадян, а також захист основних інтересів держави. З цією метою коло повноважень нотаріусів розширилось. Нововведеннями стали такі повноваження:

- оформлення і засвідчення операцій і актів;
- засвідчення фактів, що мають юридичне значення;
- здійснення протестів векселів;
- посвідчення безспірних обставин;
- реєстрація арештів.

1923 рік відзначився важливою подією у функціонуванні нотаріату у радянський період. Саме тоді було створено та введено в дію Положення про державний нотаріат, який у своїх нормах закріплював ще низку нових повноважень, які надавались нотаріусам. Головним нововведенням стало те, що нотаріат став частиною органів, які входять до складу органів юстиції.

Ще одним переломним момент у діяльності нотаріату був 1926 рік. Варто зазначити, що до 1926 року діяльність нотаріусів регулювалась законодавством союзних республік. Окремого законодавчого акту для регулювання діяльності нотаріату у кожній союзній республіці окремо не існуло. Допоки, 14 травня 1926 року не було підписано ухвали ЦВК та РНК СРСР «Про основні принципи організації державного нотаріату» [9, с. 140].

На основі цієї ухвали були видані положення про нотаріат окремо кожною із союзних республік. До ведення нотаріальних органів було віднесене: посвідчення операцій, видача виконавчих написів, здійснення протестів, засвідчення вірності копій документів і автентичності підписів на документах, видача заставних свідоцтв, отримання в депозит предметів зобов'язань, вживання заходів з охорони спадку і видача свідоцтв про спадкоємство, забезпечення доказів, видача свідоцтв про визнання особи безвісно відсутньою. Як правило, нотаріальні дії вчинялися нотаріусом у нотаріальній конторі. За межами контори нотаріус міг вчиняти нотаріальні дії на підставі прохання сторони в разі неможливості її з'явитися в контору з поважної причини. При вчиненні нотаріальної дії нотаріус зобов'язаний був перевірити законність операції або документа, а також упевнитися в правоздатності і дієздатності осіб, що беруть участь в операції, і власноручності їхнього підпису під документами. Було визначено, що нотаріуси зобов'язані дотримуватись таємниці відносно вчинюваних ними нотаріальних дій, а довідки щодо нотаріальних дій видаються тільки учасникам операцій, а також на вимогу прокуратури і судових органів. У сільських місцевостях, де не було нотаріальних контор, деякі нотаріальні дії (посвідчення договорів контрактації, операцій на суму до 500 крб., засвідчення копій документів, підписів на них тощо) виконувалися сільськими радами. Скарги на дії нотаріусів надходили до народного суду за місцем знаходження нотаріальної контори і розглядались судом у судовому засіданні з викликом заінтересованих осіб. Нотаріальне посвідчення операцій, видача виконавчих написів і засвідчення копій документів й інші нотаріальні дії надавали достовірності документам, актам,

усували зайві суперечки забезпечували можливість доведення в суді, сприяючи тим забезпеченню соціалістичної законності [7, с. 27].

Ще одним моментом у зміні повноважень нотаріуса можна вважати 1929-1930 роки. Разом з усуненням із господарського життя приватнокапіталістичних елементів змінюється і обсяг нотаріальних дій. Новий Цивільний кодекс значно звужував повноваження нотаріусів. Причиною тому стало те, що відповідно до норм цивільного законодавства для соціалістичного сектору стало не обов'язковим посвідченням укладених ним договорів.

У 1930 проведена банківська реформа, яка також скоротила можливості нотаріусів щодо здійснення ними своїх функцій. Зокрема, відпали такі функції, як протест векселя і здійснення виконавчих надписів на опротестованих векселях.

Державне мито за вчинювані нотаріальні дії ставало все меншим, що призвело до думки про те, чи взагалі є місце нотаріату у тодішній системі права? Нотаріальні контори ставали нерентабельними, а скільки їх із 110 зменшилась до 35 нотаріальних контор.

Тридцять років ХХ століття стали своєрідним занепадом для нотаріату. Тогочасна влада вважали, що немає потреби утримувати за рахунок державних коштів нотаріальні контори і до 1933 роки вони були розформовані. Існували лише нотаріальні відділи при обласних судах, які виконували усі нотаріальні функції. За нотаріусами залишилось лише повноваження щодо реєстрації арештів.

Природно, що даний стан речей не виправдав себе. Судді були зайняті здійсненням своєї безпосередньої функції – правосуддя, а зважаючи на завантаженість судів, не приділяли достатньо уваги вирішенню нотаріальних питань у повному обсязі. Позначалось на наданні послуг і відсутність досвіду суддів, технічних навичок, спеціальних знань у сфері нотаріату. Не знання матеріальних аспектів здійснення нотаріальних функцій призвела до погіршення виконання процесуальних. Зокрема, до цього можна віднести недотримання встановленої форми складання угод [12, с. 50].

Тому 20 жовтня 1937 р. ЦВК і РНК УРСР приймають постанову про створення на Україні нової розширеної мережі нотаріальних контор. В обласних центрах і містах створюються відповідно обласні і міські нотаріальні контори, а з їх організацією припиняють свою діяльність нотаріальні відділи обласних судів. У тих містах і районних центрах, в яких за об'ємом роботи існування нотаріальних контор було недоцільним, створювались нотаріальні столи. Обласні нотаріальні контори очолювали старші нотаріуси, які призначались на посаду президією відповідного облвиконкому за поданням голови обласного суду, узгодженим із Наркомюстом; нотаріуси міських нотаріальних контор і нотаріальних столів – президією відповідної міської чи районної Ради за поданням старшого нотаріуса узгодженим із головою обласного суду. Окремий розділ Інструкції НКЮ УРСР від 9 березня 1938 р. встановлював, що загальне керівництво, нагляд та інструктування усіх установ і осіб, що виконували нотаріальні дії, здійснював Наркомюст УРСР через відділ нотаріату. Головам обласних судів належало персональне право нагляду за діяльністю нотаріальних контор і нотаріальних столів відповідної області, вони мали право давати піднаглядним установам вказівки щодо усунення недоліків у роботі з одночасним доведенням до відома НКЮ УРСР. Також зазначалось, що спірні питання, які виникали між нотаріусами і головами обласних судів, вирішувались Наркомюстом.

З метою приведення організації державного нотаріату відповідно до Закону про судоустрій Постановою РНК УРСР від 27 грудня 1940 р. «Про покращення організації державного нотаріату УРСР» були організовані: в містах – міські державні нотаріальні контори, в селах і селищах міського типу, що були райцентрами, – районні державні нотаріальні контори. Обласні нотаріальні контори реорганізовували у міські, а нотаріальні столи – в районні нотаріальні контори. Нотаріуси призначались, переміщувались і звільнялись з посади начальниками управлінь НКЮ УРСР. Обласним управлінням юстиції були передані всі функції керівництва, нагляду, інструктування, матеріального забезпечення, фінансування, підбору кадрів, складення підсумкових звітів про

роботу нотаріальних органів області, що до цього здійснювались старшими нотаріусами безпосередньо і головами обласних судів загалом.

Період Великої Вітчизняної війни характеризувався тим, що в цей час було введено низку спрощених правил при проведенні нотаріальних дій щодо військовослужбовців. Постановою від 9 серпня 1944 р. РНК УРСР затвердила нове Положення про Державний нотаріат УРСР, а 1 серпня 1946 р. Наказом Міністра юстиції УРСР були затверджені «Правила вчинення нотаріальних дій». Ці нормативно-правові акти відображають лише зміни в законодавстві і нотаріальній практиці, що відбулися після 1928 р. Якихось значних змін щодо організації нотаріату, його компетенції і техніки нотаріального оформлення документів вони не внесли. З 1956 р. у зв'язку із ліквідацією управлінь юстиції загальне керівництво нотаріальними конторами знову було покладено на обласні суди, в штат яких були введені посади нотаріальних ревізорів. Зміни в системі управління органами державного нотаріату, а також застарілість норм нотаріального права, прийнятих у період війни, зумовили необхідність перегляду чинного Положення про державний нотаріат. Як наслідок – ухвалено нове Положення про державний нотаріат УРСР від 26 грудня 1956 р. [11, с. 17].

У 60-х роках проведено нову кодифікацію цивільного і цивільно-процесуального законодавства, а у наступні роки оновлено шлюбно-сімейне, колгоспне, земельне, трудове та інше законодавство. Відтак, окремі положення попередніх законодавчих актів щодо нотаріату втратили силу, виявились прогалини, виникла потреба в законодавчому врегулюванні деяких питань, висунутих нотаріальною практикою і розроблених правовою наукою [10, с. 159].

Постановою Ради Міністрів УРСР від 31 серпня 1964 р. затверджено «Положення про державний нотаріат УРСР». Відповідно Положення 1956 р. визнавалось таким, що втратило силу. Не позбавлене низки недоліків (не чітко виражені завдання нотаріату, невизначеність змісту його діяльності), Положення 1964 р. все ж було проміжним кроком у процесі вдосконалення нотаріального законодавства. Практика поєднання обласними судами функцій

судового нагляду і судового управління себе не виправдала. Більше того, завантажені складною і різноманітною роботою щодо судового управління, обласні суди не могли приділяти належної уваги керівництву діяльністю нотаріальних контор, своєчасному і правильному спрямуванню нотаріальної практики. Не виправдало себе також і наділення Верховного Суду УРСР не властивими йому функціями судового управління, а керівництвом нотаріальними органами – і поготів.

В 1973 р. був розроблений і прийнятий новий загальносоюзний акт – Закон СРСР «Про державний нотаріат». Не дивлячись на те, що Закон не був названий Основами, по суті він виконував функції їм притаманні, адже повинен був стати основою і правовою базою для подальшого оновлення і удосконалення усього нотаріального законодавства як загальносоюзного так і республіканського. Закон містив три групи норм: імперативні, які без змін вносились у республіканські закони; такі, що покладали на союзні республіки обов'язок при виданні республіканського акту врегулювати окремі питання; ті, що надавали право союзним республікам на їхній розсуд, врегулювати ті чи інші питання, не вирішені Законом СРСР [5, с. 153]. Останні дві групи норм були орієнтовані на необхідність урахування місцевих умов. Наприклад, республіки мали право розширити перелік встановлених нотаріальних дій з урахуванням своїх особливостей (ст. 11 Закону).

У законі СРСР 1973 р. знайшли своє закріплення і подальший розвиток такі нововведення щодо організації і діяльності нотаріальних органів: уперше на загальносоюзному рівні були визначені завдання державного нотаріату, що мали важливе значення для належного здійснення нотаріальної функції, удосконалення практики і розвитку юридичної теорії; закріплено принципи законності, дотримання таємниці виконуваних нотаріальних дій, національної мови нотаріального діловодства; розширено сферу судового контролю за нотаріальною діяльністю; вперше врегульовано головні питання застосування радянського нотаріального законодавства до іноземців, а також застосування іноземного права, міжнародних договорів та угод щодо нотаріальної діяльності;

іноземним підприємствам та організаціям, а також іноземним громадянам та особам без громадянства, незалежно від того, проживали вони в СРСР, чи ні, була надана можливість звернення в державні нотаріальні контори.

На початку 90-х років кризова економічна ситуація в Україні, необхідність виділення значних фінансів на вирішення невідкладних соціально-економічних проблем відсунули державне регулювання проблем нотаріату на далеке майбутнє. Радикальним вирішенням такої ситуації було розроблення нової концепції українського нотаріату, що передбачала, поряд з державним, введення інституту приватного нотаріату і, відповідно, законодавче закріплення положень, що давали б можливість вирішувати важливі питання нотаріальної діяльності без допомоги державних органів і водночас забезпечити нотаріальні контори необхідною оргтехнікою та персоналом [12, с. 51].

Пристаючи до вирішення поставлених завдань, відзначимо, що в Україні правова реформа у сфері нотаріату відбувається шляхом прийняття нових нормативно-правових актів, спрямованих на урегулювання нотаріальної діяльності, внесення змін та доповнень до існуючих, а також таких, що визначають напрямки реформування вітчизняної системи нотаріату. Відповідно, настання того чи іншого етапу правової реформи ми пов'язуємо із прийняттям основних нормативних актів, які вплинули на становлення та розвиток правового забезпечення нотаріальної діяльності. У цілях нашої статті пропонуємо з ними ознайомитись через призму здобутків та проблем, як наслідків прийняття таких нормативно-правових актів.

Із проголошення Акту про незалежність України у 1991 році активізувалась законодавча діяльність парламенту України. Створення спеціального закону, який би регулював діяльність нотаріату в Україні в умовах здобуття незалежності є важливим кроком. При створенні проекту Закону України «Про нотаріат» акумулювались усі знання як у міжнародній сфері, так і розроблені акти вітчизняного законодавства. Розробляючи даний проект, робилась ставка на неупередженість нотаріуса як представника державної влади із зобов'язанням сприяти особам, які до нього звертаються, у реалізації їх

прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, а також відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України. Тобто нотаріус як особа, яка виконує функції, делеговані їй державою, шляхом надання кваліфікованих юридичних порад забезпечуватиме дотримання єдності інтересів громадян та держави.

Одним із перших здобутків законодавчої діяльності став Закон України «Про нотаріат» прийнятий 2 вересня 1993 року. Прийняття даного нормативно-правового акту засвідчує те, що інститут нотаріату є важливим та незамінним у процесі формування правової соціальної держави. Даний Закон закріпив провідне місце нотаріату у системі права України та вдосконалив її.

Основними положенням цього Закону закріплено функції нотаріату та внесено багато новацій:

- створення кваліфікаційних комісій нотаріату для визначення рівня професійної підготовки осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- видача свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю всім нотаріусам України;
- заснування в обласних центрах, містах Києві, Сімферополі, Севастополі державних нотаріальних архівів, що є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів;
- право осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зареєструвати приватну нотаріальну діяльність.

Розглядаючи розвиток нотаріату від проголошення незалежності України не можна оминати й створення Української нотаріальної палати у 1993 році. Це створена на конференції нотаріусів та зареєстрована Міністерством юстиції добровільна громадська організація нотаріусів, яка покликана на зовсім новому

професійному рівні відстоювати законні інтереси нотаріусів, сприяти захисту спільних прав та підвищувати рівень професійної кваліфікації. Метою діянь Української палати нотаріусів є забезпечення надання правильної та всебічної правової допомоги громадянам та організаціям при здійсненні нотаріусами своїх повноважень.

Суть нотаріальної діяльності полягає в діях нотаріальних органів, спрямованих на вчинення нотаріальних дій в інтересах фізичних та юридичних осіб, які звертаються до них по надання правової допомоги, результатом якої є посвідчення прав, а також фактів, що мають юридичне значення.

Саме з цією метою Українська палата нотаріусів поставила своїм завданням підвищення ролі нотаріату в умовах формування в Україні ринкових відносин; віднесення престижу професії нотаріуса; створення умов для активної діяльності членів УНП на основі єдності професійних інтересів; реалізації їхніх прав; сприяння розвитку міжнародних зв'язків, з метою зміцнення наукових і професійних контактів членів Палати, обміну досвідом, співробітництва з міжнародними організаціями нотаріату.

У 2009 році міністерством юстиції прийнята нова концепція розвитку нотаріату в Україні. З цією метою прийнято оновлений Закон України «Про нотаріат», який став епіцентром єдності усіх нотаріусів у здійсненні своєї діяльності.

Висновки до Розділу I

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що утворення інституту нотаріату пройшло довгий історичний шлях. Перші його зародки відомі із джерел Стародавніх країн, таких як Вавилон та Єгипет. Тодішній нотаріат існував не в такому вигляді, як нам відомо зараз, але схожі риси вже існували.

Спочатку існували так звані писарі, які опосередковано здійснювали ті функції, які нотаріуси виконують сьогодні. Професія писаря-нотаріуса вважалась престижною на той час, а займатися нею могли лише гідні люди, чия думка в суспільстві була вагомою. Важливим аспектом, було те, що посада писаря була спадковою. Таке положення не збереглося до сьогодні, однак у сучасному світі деякі країни Західної Європи ще й досі притримуються таких традицій, які є закріплені законодавчо.

Перші документи, які виготовлялись та засвідчувались писарями були далекі від ідеалу, але регулювали найбільш важливі суспільні відносини. Із розвитком суспільства змінювалися і вимоги до нотаріальних документів. Переломним моментом у фіксуванні тогочасних угод стало VIII ст. до нашої ери. Оскільки саме тоді доісторичні документи стали набувати сьогоdnішнього формалізму.

Розвиток інституту власності та торговельного права загалом мали місце і в розвитку нотаріальної діяльності. Першими, хто поставили важливість нотаріальних дій на вищий щабель стали римські юристи. Почала виникати гостра потреба у професійній підготовці осіб, які б змогли підтверджувати право власності хазяїна на річ та забезпечувати схоронність його майна. Саме тут на допомогу прийшли табеліони – римські писарі-нотаріуси, які у своїй діяльності керувались нормами римського приватного права, яке згодом рецепіювали більшість країн Західної Європи.

Табеліони були вільними та незалежними. У більшості це були особи, які знаходились на службі або у службовців, або у громадян для реалізації їх

приватних інтересів. Однак, важливість їх діяльності не можна применшувати. Усі угоди пов'язані із юридичною сферою падали на плечі табеліонів.

Характеризуючи їх, можна сказати, що саме вони стали прототипом сучасних нотаріусів. Вони виконували свої функції у спеціально відведених конторах, під пильним контролем з боку державної влади. Однак, акти, які вони складали не мали юридичної сили, оскільки табеліони вважалися лише консультуючими юристи, а їхні документи не мали публічної довіри, аніж приватні документи.

Процес розвитку нотаріату не стояв на місці і все більше сфер суспільного життя потребувало юридичної урегульованості. Такі процеси не обійшли і церкву.

Намагаючись пронизати усі сфери суспільного та правого життя суспільства церква у своїй підпорядкованості мала власних писарів-нотаріусів, які виконували більше стенографічні функції. Така діяльність церкви розповсюдилась і на світське життя. Нотаріусів ставало дедалі більше і вони вже не були простими писарями, а мали відповідальну роль посадових осіб у державі.

Усталеності нотаріат набуває у період Середньовіччя. Центром його розвитку стає Італія. У XII, XIV ст.ст. завдяки рецепції італійських правових звичаїв нотаріат розвивається у Франції та Німеччині. У той період засновуються перші університети, які дають змогу навчатись тим, хто хотів здійснювати нотаріальні функції та виробляються перші вимоги до осіб, які хотіли стати нотаріусами.

У XVI-XVII ст. у Франції професія нотаріуса набирає більш бюрократичного характеру. Нотаріус призначається королівським указом і його професія стає все більш відділеною від церковного натиску.

XIX ст. стає осередком нормативних змін у діяльності нотаріуса. Приймаються все більше нормативно-правових актів, які регулюють нотаріальну діяльність та встановлюють перед нотаріусами певні вимоги. Важливим варто відмітити Кодекс Наполеона, який зробив прорив у розвитку цивільного права.

Розвиток нотаріату в Україні не сягав такої швидкості як у зарубіжних країнах, однак мав свої особливості.

Першим писаним джерелом, про яке варто згадати була «Руська Правда». Вже тоді її норми вимагали обов'язкового посвідчення деяких документів. Хоча, і не було вказано, хто саме мав здійснювати таке посвідчення паростки нотаріату вже існували у Київській Русі.

Відродженням нотаріату в Україні можна назвати період феодальної роздробленості у XII столітті. В той проміжок часу починають з'являтися перші документи правового характеру, які потребували участь спеціаліста у їх складанні.

У період з XII століття поширеною стає професія дяка та його помічників піддячних. Ці особи перебували у великій кількості при установах та здійснювали основну діяльність із складання документів. Це були вільні особи, які справляли великий вплив на адміністративну та судову діяльність держави.

Із часом професія дяків набувала свого розмаху. Вони ставали все більш шанованими у тогочасному суспільстві. Документи, які вони складали користувались довірою у громадян.

Лише у XVII – XVIII ст.ст. професія тодішніх нотаріусів набуває бюрократизму: їх діяльність стає підконтрольна державі.

Однією із визначальних рис кінця XVIII – початку XIX століття стало обов'язкова вимога щодо вчинення угод. Усі угоди, в обов'язковому порядку повинні були вчинятись у спеціально відведених приміщеннях – «у кріпосних справ».

За часів Російської Імперії було прийняте Положення про нотаріальну частину, яке, незважаючи на всі його недоліки, створило і в Україні окремий інститут нотаріату та визначило його місце як органу публічної діяльності в системі судового відомства, але з незалежним колом діяльності, таким чином, інститут нотаріату в Україні формувався під безпосереднім впливом російського законодавства. Однак, саме у радянський період нотаріат в Україні

знає свого справжнього розвитку. Покликаний для захисту соціалістичної власності нотаріат розширює коло своїх повноважень.

І визначальним етапом стає період розвитку нотаріату у часи незалежності України. Створюється перший закон, який регулює діяльність нотаріусів суто в Україні – Закон України «Про нотаріат», прийнятий у 1993 році.

Проте, цей етап не є завершальним, і в умовах розвитку українського суспільства розвиток нотаріату є закономірним та необхідним.

РОЗДІЛ II

2.1. Охорона нотаріальної таємниці у кримінальному процесі

На сьогодні в Україні забезпечення відповідності норм національного законодавства міжнародним стандартам постає головним питанням. Новітній етап розвитку правової системи передбачає посилення заходів захисту прав та законних інтересів громадян. Зокрема, таке право забезпечується вчиненням нотаріусом нотаріальних дій та гарантією дотримання нотаріальної таємниці.

Відповідно до змін, які були внесені до Закону України «Про нотаріат» відбулось багато корективів норм законодавства, що стосуються нотаріальної таємниці та заходів і способів її забезпечення. Саме тому, наукове дослідження даної тематики є одним із провідних напрямків у фахівців та удосконалення національного законодавства у сфері охорони нотаріальної таємниці.

У законодавстві, що формує діяльність нотаріату, визначальним принципом є захист та інформації, яка стає відома державним службовцям у зв'язку із здійсненням професійної діяльності. Саме цей принцип є основоположним, адже забезпечує недоторканість інформації, нерозголошення та збереження останньої. Саме із цією метою у практичній діяльності нотаріусів з'явився принцип забезпечення охорони нотаріальної таємниці [13, с. 43-44].

Одним важливих моментів у забезпеченні схоронності нотаріальної таємниці є встановлення відповідальності за її розголошення. Такі дії полягають у виникненні негативних наслідків для винного нотаріуса, або іншої особи, яка мала право вчиняти нотаріальні дії та володіє відомостями, які можуть складати нотаріальну таємницю за розголошення таких відомостей та притягнення її до юридичної відповідальності.

Безспірним є той факт, що нотаріальна таємниця входить до поняття професійної таємниці і розглядається як її складовий елемент і в юридичній літературі. Якщо говорити про професійну таємницю, то це відомості, інформація (переважно із обмеженим доступом), яка стала відома певним

особам, у зв'язку із здійсненням ними своєї професійної діяльності та виконання безпосередніх обов'язків. В Україні поняття професійної таємниці, окрім нотаріальної, також включає в себе:

- адвокатську таємницю;
- банківську таємницю;
- лікарську таємницю;
- комерційну таємницю;
- службову таємницю.

Дотримання нотаріальної таємниці підкріплює довіру громадян до інституту нотаріату. Правове значення нотаріальної таємниці є надзвичайно вагомим, оскільки має безпосередній вплив на здійснення нотаріального провадження, впливає на його процедурний порядок [14, с. 133].

Однією із гарантій дотримання нотаріальної таємниці в Україні є прийняття присяги нотаріусом. Особи, які виявили бажання стати нотаріусом, після проходження усіх відповідних конкурсів та маючи відповідний стаж роботи, складають присягу, у якій зобов'язуються зберігати нотаріальну таємницю. Даний факт є ще одним підтвердженням значимості нотаріальної таємниці у правовому полі, порушення режиму недоторканності якої понесе за собою наслідки не лише для нотаріуса, а й для громадян.

Вирішення питання щодо охорони нотаріальної таємниці тісно пов'язане не лише із безпосереднім виконанням нотаріусом своїх професійних обов'язків, а й із внутрішніми переконаннями – своєю професійною етикою.

Питання професійної етики нотаріусів займає значне місце, оскільки потребує поєднання високих професійних вимог до його діяльності та високих моральних переконань, які не повинні поєднуватись із емоційним упередженням щодо кожного клієнта. Такий підхід є характерним для всіх юридичних професій, представники яких виконують публічно-правові функції незалежно від того, чи є вони посадовими особами чи відносяться до осіб так званих ліберальних професій. Дотримання нотаріусом професійної етики не

лише із працівниками органів державної влади, а й з фізичними особами зумовлює підвищення авторитету нотаріату та репутації нотаріусів України.

Поняття професійної етики доповнюється таким явищем як професійна мораль, яка склалась в результаті історично-професійного розподілу праці, який об'єктивно виник під час процесів при зміні та розвитку суспільства. Професійна мораль напряду пов'язана із людиною, як своєрідним отримувачем послуг, які надає нотаріус. Адже, робота із людьми завжди кропітка, потребує високого рівня стресостійкості, морального та емоційного професіоналізму.

Тому високий рівень професійної етики та моралі є особливо важливим, коли справа стосується збереження в таємниці тих дій, які ввірили здійснити нотаріусу. Доцільним нововведенням є створення спеціального Кодексу професійної етики нотаріусів, який би давав більш чітке роз'яснення щодо норм, які закріплені у Законі України «Про нотаріат» щодо охорони нотаріальної таємниці та іншої діяльності нотаріуса, яка потребує високого рівня професійної моралі [15, с. 115].

Захист прав і законних інтересів громадян покладено на різні державні та недержавні органи, до яких відноситься й нотаріат. Нотаріат – це система органів та посадових осіб, на які покладено посвідчення правочинів, оформлення спадкових прав і вчинення інших дій, покликаних юридично закріпити цивільні права і попередити їх можливе порушення. Нотаріальні дії в Україні здійснюють нотаріуси, які працюють в державній нотаріальній конторі або займаються приватною практикою.

Нотаріуси є суб'єктами система права, які виконують превентивну функцію, тим самим задовольняючи інтереси громадян без звернення за вирішенням питань до судових органів. До нотаріальних контор звертаються тисячі громадян для засвідчення копій документів, оформлення спадщини, укладання різного роду договорів. Фактично, нотаріус є містком, який об'єднує громадян у своєму волевиявленні щодо реалізації тріади правомочностей: володіння, користування та розпорядження. І з моменту вчинення нотаріусом

певної нотаріальної дії у нього виникає законодавчо закріплений обов'язок зберегти у таємниці усе, що відбувалось між ним та громадянами.

Прийнятий у 1993 році Закон України «Про нотаріат» у своїх нормах вводить поняття нотаріальної таємниці. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо[16]. У даному визначенні законодавець зазначає, які відомості слід віднести до нотаріальної таємниці та, слідує із визначення, такий список не є вичерпним. На мою думку, продовжити цей список можуть відомості, які стосуються не лише здійснюваної нотаріальної дій, а й самого змісту. Наприклад, не лише посвідчення договору купівлі-продажу, а інформації щодо предмету даного договору, його ціни.

Окрім цього, на мою думку, до відомостей, що становлять нотаріальну таємницю можна віднести інформацію, яка стала відомою нотаріусу від заінтересованої особи, а й ті відомості, які він отримав з інших джерел при виконанні своїх професійних обов'язків, а також його процесуальна діяльність, яка спрямована на досягнення певного правового результату[17, с. 10-11].

Ще однією важливою ознакою, яка входить в поняття нотаріальної таємниці є автономія проведення нотаріальної дії. Суть полягає у тому, що важливим при збереженні нотаріальної таємниці є не лише не розкриття змісту, форми, виду нотаріальної дій, а й те, що вона повинна здійснюватися лише у присутності особи, яка її ініціювала та нотаріуса. При дотриманні цієї вимоги не має значення чи вчиняється така дія у приміщенні нотаріальної контори чи поза її межами. Ця ознака забезпечує певну незалежність при здійсненні особою свого волевиявлення.

Стаття 5 Закону України «Про нотаріат» закріплює основні обов'язки нотаріуса під час здійснення своєї діяльності. Одним із обов'язків нотаріуса є зберігання в таємниці відомостей, одержаних ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій, тобто забезпечення конфіденційності взаємовідносин

нотаріуса та заінтересованих осіб, що дає правові гарантії належного захисту суб'єктивних прав. Конфіденційність повинна бути забезпечена можливістю провести бесіду і вчинити нотаріальну дію в окремому приміщенні, про що вже згадувалось вище.

У науці та практиці кримінального права та процесу інтерес до нотаріуса та нотаріальної діяльності сформувався через призму вчинення злочинів у сфері службової діяльності та посадовими злочинами. У своїй переважній більшості практична сторона участі нотаріуса як учасника кримінального процесу полягала не у забезпеченні охорони нотаріальної таємниці, а у визначенні самого правового статусу нотаріуса: чи він є службовою особою чи посадовою. Однак питання участі нотаріуса у кримінальному процесі все частіше зводилось до залучення його та давання показів щодо дій, які становлять нотаріальну таємницю.

Як зазначалось вище у Законі України «Про нотаріат» зокрема у ст. 5 зазначається, що нотаріус повинен зберігати нотаріальну таємницю та усі відомості, що стали йому відомі у зв'язку із вчиненням нотаріальної дії.

Однак, із цієї норми є виняток, а саме ч. 6 ст. 8 Закону України «Про нотаріат». До прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) у 2012 році, у Законі зазначалось, що видача довідок про вчинені нотаріальні дії та інші документи надавалися на вмотивовану вимогу органів досудового розслідування тільки після прийняття рішення про порушення кримінальної справи [18, с. 111].

Із прийняттям нового КПК внесення змін до даного положення було просто необхідним, оскільки поняття «порушення кримінальної справи» вже не існувало. Тому 13 квітня 2012 року до даної частини статті внесено зміни і викладено наступним чином: «Довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надаються нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними

справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу [19, с. 17].

Проаналізувавши дану норму можна дійти висновку, що зміною положень кримінально-процесуального законодавства значно розширився перелік процесів, у яких можуть бути задіяні органи прокуратури, оперативно-розшукової діяльності та органи досудового розслідування під час витребування документів, які можуть містити нотаріальну таємницю.

Особливу увагу під час дослідження порядку охорони нотаріальної таємниці нотаріусом слід приділити не лише проведенню допиту нотаріуса та давання ним показань як свідка, а й під час здійснення слідчих дій.

Зокрема, Закон України «Про нотаріат» у ст. 8-1 вказує на те, що Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом [20, с. 31].

Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду. Отож, для розгляду детальніше даної норми та розкриття правомірності проведення обшуку робочого місця нотаріуса варто звернути увагу на поняття обшуку як слідчої дії відповідно до норм КПК.

Відповідно до ст. 243 КПК Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [21, с. 104-105].

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 4) підстави для обшуку;
- 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;
- 6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- 7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати [22, с. 295].

Вважаю за необхідне звернути увагу на положення Постанови Пленуму Верховного суду України № 2 від 28 березня 2008 року «Про деякі питання застосування судами України законодавства при данні дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства». Норми цієї Постанови, зокрема у п. 11 вказують на певні обставини, які важливі при прийнятті рішення щодо призначення проведення обшуку. Мається на увазі, те, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» необхідно враховувати, що Європейський суд з прав людини під поняттям «житла» розуміє не лише фактичне місце проживання громадянина, але ще і офісні приміщення, які належать фізичним особам, приміщення, які належать юридичним особам, їхні філії та інші приміщення [23, с. 133].

З огляду на виконання вище зазначеної норми перед слідчим постає питання чи відноситься робоче місце, яке нотаріус використовує для здійснення

своєї професійної діяльності його приватним володіння. Якщо так, у такому разі слідчий повинен за погодженням із прокурором або помічником прокурора подати відповідне клопотання до слідчого судді та отримати вмотивовану ухвалу для проведення обшуку відповідного робочого місця нотаріуса. В іншому випадку, без дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства проведення такого обшуку буде вважатись незаконним, а усі докази, які будуть отримані таким шляхом не будуть прийматись до уваги судом [24, с. 37-38].

Закріплення такої норми в законодавстві є одним із заходів забезпечення схоронності нотаріальної таємниці та уникнення можливості доступу до неї сторонніх осіб та незаконним заволодінням такої інформації.

Окрім цього, вимогу про видачу відповідних довідок, які знаходяться у нотаріуса та можуть містити нотаріальну таємницю потрібно і враховувати, коли інформація запитується іншими органами та інстанціями. У даному випадку важливим є уникнення розповсюдження запитуваної інформації серед осіб, які не є запитувачами цих відомостей. Отож, дана інформація повинна передаватись у способи, які виключають можливості передання такої інформації до сторонніх осіб.

Варто зазначити, що охорона інформації, яка відноситься до нотаріальної таємниці розповсюджується не лише на інформацію, яка зберігається у вигляді письмових джерел – довідок та документів – а й усних пояснень осіб, ознайомих зі змістом нотаріальної дії. Такі пояснення можуть бути дані лише на вимогу суду та правоохоронних органів, наприклад у вигляді показань нотаріуса як свідка [25, с. 34].

Важливим є той факт, що нотаріус як свідок не має права розкривати відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Допускається таке розголошення лише у випадку, коли особа, щодо якої вчинялися такі нотаріальні дії надала дозвіл нотаріусу давати свідчення щодо такої інформації. Такий дозвіл на розголошення може надаватись у разі, якщо такі свідчення

безпосередньо впливають на права, обов'язки та законні інтереси особа, яка ввірила нотаріусу такі відомості.

Особливий режим захисту нотаріальної таємниці стосується вчинення заповітів. Відповідно до цивільного законодавства заповітом вважається волевиявлення особи на випадок смерті. Заповітом може передаватись у власність майно однієї особи – спадкодавця, до визначеного у заповіті кола осіб – спадкоємців. До настання смерті, спадкодавець має право змінювати заповіт, скасовувати його, оскільки юридичні наслідки укладеного правочину настануть лише після смерті спадкодавця [26, с. 196].

Відносно заповіту, його змісту нотаріус не має видавати жодних довідок будь-яким особам, навіть якщо вони вказані у заповіті. Названих у заповіті спадкоємців не можна вважати особами, щодо яких вчиняються нотаріальні дії, а тому вони не вправі одержувати відповідну інформацію. Єдиною підставою для одержання такої інформації є факт смерті спадкодавця, в результаті чого здійснюється відкриття спадщини, а відповідні особи набувають статусу спадкоємців.

Ці вимоги діють в незалежності від того, хто звернувся до нотаріуса. Навіть у випадку, якщо слідчий або прокурор звертаються із вимогою видати їм заповіт нотаріус має відмовити у вчиненні такої дії. Єдиним варіантом є витребування заповіту як доказу за ухвалою суду. У такому випадку нотаріус не порушує законодавство щодо охорони нотаріальної таємниці та не може бути притягнутий до відповідальності.

Щодо відповідальності нотаріусів за розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю можна зазначити наступне. У даному випадку нотаріуса можна притягнути до трьох видів відповідальності: трудової(дисциплінарної), цивільної та кримінальної. Зокрема, такий розподіл залежить від наслідків, які настали внаслідок вчинення нотаріусом неправомірних дій [27, с. 46].

Важливим при вирішенні даного питання є вивчення норм Закону України «Про нотаріат», який своїх положеннях, статтях 21 та 27, закріплює

відповідальність приватних та державних нотаріусів. Проаналізувавши дані статті можна прийти до висновку, що як приватні, так і державні нотаріуси, несуть відповідальність за вчинення ними незаконних дій або через недбалість. При чому формулювання двох статей дещо різняться. Якщо для приватних нотаріусів передбачено формулювання «незаконні дії» та «недбалість», то для державних «незаконні дії» та «недбалі дії». На мою думку, вираз «недбалі дії» є не зовсім таким, який відповідає дійсності та чинному законодавству. Оскільки до поняття «недбалості» у першому випадку можна віднести як дії, так і бездіяльність нотаріуса, в той час коли друга норма передбачає лише дії [28, с. 35].

Важливим аспектом під час застосування юридичної відповідальності до нотаріуса є визначення, які ж саме дії або бездіяльність будуть вважатись незаконними та недбалими. Якщо, до прикладу, уявити ситуацію, що нотаріусу для вчинення певної нотаріальної дії надали підроблені документи, які візуально не можна відрізнити від справжніх, і на основі цих документів нотаріус засвідчив правочин. У даному випадку не можна говорити про недбалість враховуючи судову практику, яка склалась щодо цього питання. Наприклад, у рішенні Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 21.12.2010 року у справі № 2-2100/10 зазначено, що "аналіз діючого законодавства України показує, що поняття "недбалість" притаманне лише кримінальному законодавству України і виражається як невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що прояв недбалості полягає в тому, що нотаріус при вчиненні нотаріальної дії не тільки повинен був, а й мав реальну можливість передбачити шкідливі наслідки свого діяння (чи бездіяльності). Однак посвідчення нотаріусом правочину за підробленим документом є наслідком, як правило, протиправних, умисних, шахрайських дій третіх осіб. Загальновідомо, що на сучасному рівні підробка документів настільки якісна, що без досвіду фахівців її неможливо виявити. Факт таких підробок може встановити лише досвідчений експерт або фахівець,

який володіє спеціальними для того знаннями. Самостійно нотаріус установити факт підробки того чи іншого документа не може, оскільки, встановлюючи особу за паспортом або оглядаючи правовстановлюючі документи, нотаріус не володіє спеціальними знаннями, умінням, інформацією правоохоронних органів тощо. Суд вважає, що питання вини, визначення її форм та установлення причинного зв'язку із заподіяною шкодою виникає лише за умови здійснення протиправних дій, у даному випадку виключно внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса". Схожі висновки містяться і в рішенні Чортківського районного суду Тернопільської області від 20.02.2012 року у справі № 1916/105/2012 [29, с. 22-23].

Рішенням Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 12.03.2010 року у справі № 2-145/10 визначено, що диспозиція ст. 27 Закону України "Про нотаріат", яка передбачає можливість відшкодування потерпілому завданої шкоди при наявності в діях приватного нотаріуса вини у формі необережності та у виді недбалості, не виключає необхідності встановлення решти складових правопорушення, при наявності яких настає цивільна відповідальність за завдану шкоду. У рішенні Апеляційного суду Миколаївської області від 11.01.2012 року у справі № 22ц-86/12 зазначається, що цивільна відповідальність за завдану майнову шкоду настає за наявності чотирьох складових: неправомірності дій заподіювана шкоди, негативного наслідку таких дій (шкоди), причинного зв'язку між діями заподіювана шкоди та завданої шкоди, а також вини особи, яка завдала шкоду.

Якщо говорити про цивільно-правову відповідальність, то варто розділяти поняття відповідальності, яка настає для приватного та державного нотаріусів. Якщо говорити про приватного нотаріуса, то за завдання шкоди він відповідає «у повному обсязі». Дані відшкодування здійснюються за рахунок суми спеціального страхового відшкодування. Під «спеціальним страховим відшкодуванням» мається на увазі те, що передбачено обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса, що є гарантією відшкодування завданої шкоди [30, с. 67].

Якщо ж говорити про державного нотаріуса, то норма, яка передбачає відшкодування шкоди є відсилочною, оскільки закріплює відшкодування шкоди «у порядку, передбаченому законодавством України». Розкриття цього питання викликає суперечливі думки, у тому числі в судовій практиці. Зокрема, у листі Вищого арбітражного суду України № 01-8/46 від 29.01.1999 року "Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства у вирішенні спорів" зазначається, що відповідачем у спорі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, може бути державний нотаріус, а не державна нотаріальна контора. Поряд із цим, наприклад, в ухвалі судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21.08.2003 року вказується на обґрунтованість і правомірність відшкодування завданої незаконними діями державного нотаріуса моральної шкоди саме державною нотаріальною конторою. Покликана вирішити дане питання норма Цивільного кодексу, яка передбачає працівником юридичної особи відшкодування шкоди внаслідок здійснення ним своїх трудових обов'язків. Отож, логічним буде застосування цієї норми, оскільки юридична особа – державна нотаріальна контора, має своїх найманих працівників – державних нотаріусів та відповідає за вчинення останніми дій або бездіяльності, які спричинили настання шкоди. Водночас логічним є залучення до справи і посадових осіб органів управління юстиції [31, с. 5].

У положеннях Закону України "Про нотаріат" встановлено можливість анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю (ст. 12), зупинення нотаріальної діяльності (ст. 29і), а також її припинення (ст. 30). Підставами застосування кожної з наведених процесуальних дій може серед іншого бути вчинення нотаріусом певних порушень під час здійснення нотаріальної діяльності. При цьому зупинення і припинення діяльності застосовується тільки до приватних нотаріусів, а анулювання свідоцтва є загальною нормою для всіх нотаріусів. Це положення здається несправедливим, враховуючи єдині вимоги щодо обов'язків державних і приватних нотаріусів, а також їх однаковий правовий статус (див. коментар до ст. 3 Закону України

"Про нотаріат"). Зокрема, однією з підстав зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса (на строк до двох тижнів) є неодноразове порушення ним правил нотаріального діловодства. У такому випадку нотаріус зобов'язаний пройти підвищення кваліфікації. Здається нелогічним неможливість застосування цієї норми до державних нотаріусів у разі вчинення ними подібних порушень, адже сутність порушення нотаріального діловодства приватним і державним нотаріусом не різниться. Тому більш справедливим було б сформулювати норми згаданих статей більш узагальнено, що дало б можливість застосовувати їх положення однаковою мірою до державних і приватних нотаріусів з урахуванням лише специфіки їх діяльності. Наприклад, зупинення діяльності, у випадку якщо нотаріус не має робочого місця, можливе виключно щодо приватних нотаріусів, оскільки державні нотаріуси здійснюють нотаріальну діяльність у приміщенні державної нотаріальної контори.

Необхідно зазначити, що сутність анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, зупинення і припинення нотаріальної діяльності, при застосуванні їх у разі виявлення відповідних порушень з боку нотаріуса, пов'язана з обмеженням права нотаріуса займатися нотаріальною діяльністю на певний строк або без визначення строку (у разі зупинення чи припинення діяльності), а також на позбавлення такого права (у разі анулювання свідоцтва). Таким чином, нотаріус, який вчинив певне порушення, зазнає відповідних втрат, а саме - обмежується у можливості здійснювати нотаріальну діяльність або позбавляється такої можливості взагалі. Це дозволяє зробити висновок, що зазначені положення закону є санкціями за правопорушення, а їх застосування означає несення нотаріусом юридичної відповідальності [30, с. 68].

Такий вид кримінальної відповідальності як анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю не передбачений кримінальним законодавством України, однак винесення обвинувального вироку щодо нотаріуса тягне за собою наслідком таке анулювання [32, с. 163-166].

Враховуючи сутність дисциплінарної відповідальності, можна дійти висновку, що обов'язковою умовою для її застосування є наявність трудової підлеглості в рамках трудових відносин. Тобто дисциплінарна відповідальність, наприклад, може застосовуватися роботодавцем щодо найманого працівника. Разом з тим нотаріус (як приватний, так і державний) не перебувають у відносинах трудової підлеглості з Міністерством юстиції України і не є працівником міністерства, не входить до його штату, а також до штату управління юстиції тощо. Приватний нотаріус здійснює незалежну професійну діяльність (самозайнята особа), а державний нотаріус перебуває в штаті державної нотаріальної контори. Останнє створює парадоксальну ситуацію: особа, яка очолює державну нотаріальну контору (тобто завідуючий) не має права звільнення державного нотаріуса (таке право надано відповідному управлінню юстиції згідно зі ст. 17 Закону України "Про нотаріат"). З наведеного випливає, що взаємовідносини Міністерства юстиції України та нотаріуса не є трудовими відносинами, хоча певний правовий зв'язок між ними все ж існує (зокрема, свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції). Згідно з положеннями частин 1 та 2 ст. 147і Кодексу законів про працю України дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. На працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатися також органами, вищестоящими щодо органів, вказаних у ч. 1 цієї статті. Призначення на посаду державного нотаріуса (ч. 4 ст. 17 Закону України "Про нотаріат") та реєстрація приватної нотаріальної діяльності (ч. 1 ст. 24 Закону України "Про нотаріат") здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Відповідно до п. 1 Положення "Про Головні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі"

зазначені головні управління юстиції підпорядковуються Міністерству юстиції України та є його територіальними органами. Можна зробити висновок, що органом, який призначає на посаду державного нотаріуса та реєструє приватну нотаріальну діяльність, є саме Міністерство юстиції України, тому воно і має право накладати на нотаріусів дисциплінарні стягнення. І хоча нотаріус (як державний, так і приватний) не перебувають у трудових відносинах безпосередньо з Міністерством юстиції, останнє є органом, уповноваженим накладати на нотаріуса дисциплінарні стягнення. Таким чином, анулювання свідоцтва є видом саме дисциплінарного стягнення, що застосовується Міністерством юстиції України на підставі норм ст. 12 Закону України "Про нотаріат". Ці ж підстави є основою для віднесення зупинення і припинення нотаріальної діяльності до заходів дисциплінарної відповідальності нотаріуса [33, с. 117].

2.1. Правовий статус нотаріуса як свідка при захисті нотаріальної таємниці у кримінальному процесі

Розвиток інституту нотаріату є важливим аспектом у здійсненні захисту основних прав та свобод громадян у реалізації ними можливості вирішення спорів у досудовому порядку.

Однак нотаріус під час виконання покладених на нього законодавством повноважень може виступати не лише учасником цивільних правовідносин, а й залучатись до кримінального процесу у якості свідка. Важливим постає питання визначення правового статусу нотаріуса у кримінальному судочинстві, визначення його основних прав та обов'язків під час здійснення своєї професійної діяльності [34, с. 70].

Одним із ключових аспектів участі нотаріуса як свідка у кримінальному провадженні є дотримання конфіденційності дій, вчинюваних клієнтами. Тому саме схоронність нотаріальної таємниці, у розрізі його участі у кримінальному провадженні, постає визначальним моментом, який закріплюється не лише у нормах матеріального права, а й має гідну реалізацію у процесуальному законодавстві.

Важливим аспектом є те, що у рамках латинського нотаріату, до якого і відноситься нотаріат України і сьогодні, діяльність нотаріуса як кваліфікованого правознавця завжди відігравала активну роль у здійсненні кримінального судочинства та побудови кримінального процесу.

Суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності є будь-яка особа, що залучена до її сфери, має права та виконує обов'язки, здійснює хоча б одну з процесуальних функцій або сприяє їх реалізації. Існують різні класифікації таких суб'єктів. Проте до першої групи відносять органи й осіб, які ведуть процес (суд, прокурор, слідчий та ін.). До другої групи — учасників, які захищають свої або представлені інтереси (потерпілий, обвинувачений, захисник та ін.). До третьої — осіб, що сприяють судочинству або виконують у ньому допоміжну роль (свідок, спеціаліст тощо) [35, 93].

Нотаріус може належати до другої чи третьої групи. При цьому він є юристом, що зумовлює певну специфіку його становища. На його поведінку впливають професійні інтереси, які є основою мотивації діяльності, визначають цілі, цінності, орієнтації. В кримінальному процесі він підпорядковує свої дії морально-етичним нормам і правилам поведінки, співвідносить цілі нотаріальної та кримінально-процесуальної діяльності з вимогами наявної ситуації, в якій вони реалізуються. Ігнорування цих закономірностей призводить до конфліктів при проведенні окремих слідчих дій за його участю. Причина цих конфліктів — недосконалість нормативно-правового регулювання, існування правових колізій у законодавстві про нотаріат і кримінально-процесуальному законі, різне розуміння органами кримінальної юстиції й нотаріату норм права і моральних правил [36, с. 154-155].

Гуманізм стверджено в ст. 3 Конституції України, в якій вказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Гуманізм кримінально-процесуального права полягає в розвитку регламентації процесуальних гарантій прав і законних інтересів учасників процесу, засобів профілактики злочинності та правопорушень. Проявом гуманізму є диференціація процесуальної форми, яка гарантує особисті права та свободи, що існують за межами кримінального судочинства. А якраз у сфері нотаріальної діяльності гуманізм знаходить відображення в інституті нотаріальної таємниці, норми якого закріплені в статтях 5, 8, 8-1 Закону «Про нотаріат» (далі — Закон) та деталізуються в статтях 3, 9 Кодексу професійної етики нотаріусів України, в основу якого покладено Етичний кодекс нотаріусів Європи та заповіді Міжнародного союзу нотаріату [37, с. 7].

Згідно з ч. ч. 2, 3 ст. 8 Закону України від 2 вересня 1993 р. «Про нотаріат» (далі – Закон), нотаріус та особи, вказані у ст. 1 цього Закону, а також

помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась. Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій як свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Такою таємницею є сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [38, с. 78-79].

Ця норма не позбавлена гуманізму і покликана забезпечувати схоронність відомостей, які особа ввірила нотаріусу. Однак, постають два важливі питання, які доволі часто обговорюються в наукових і практичних колах. Перше питання – як правильно дотримуватись принципу гуманізму, закріпленому в Основному Законі України та принципу нерозголошення нотаріальної таємниці, якщо сам нотаріус є обвинуваченим? У практиці зустрічаються випадки, коли нотаріуса притягують до кримінальної відповідальності і його показання можуть або виправдати його, або тільки погіршити його становище. Однак, законодавством не врегульовано питання, якщо саме відомості, які становлять нотаріальну таємницю можуть виправдати дії нотаріуса, однак їх розголошення потягне за собою настання відповідальності. У даному випадку законодавцеві слід врахувати можливість настання таких ситуацій та внести відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства [39, с. 127-128].

Друга ситуація, коли є розбіжності між поняттями «давати показання» та «звільнення від обов'язку зберігати таємницю». Ці поняття не є тотожними між собою і, позаяк, можуть відрізнитись за своєю процедурою оформлення, що також не врегульовано у нормах вітчизняного законодавства.

Юридичній науці відоме таке поняття як «свідоцький імунітет». Свідоцький імунітет являє собою право особи, яка викликається для допиту, в силу закону не свідчити.

Стаття 65 КПК передбачає перелік осіб, які наділені таким свідоцьким імунітетом. До них зокрема належать:

1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

2) адвокати - про відомості, які становлять адвокатську таємницю;

3) нотаріуси - про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;

4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи - про відомості, які становлять лікарську таємницю;

5) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

6) журналісти - про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

7) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;

8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;

9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо дійсних даних про їх особи;

10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо цих даних[40].

Виходячи із положень даної статті, ми бачимо, що нотаріуси наділені свідоцьким імунітетом, а тому не мають права бути допитаними як свідки щодо тих обставин, які стали їм відомі внаслідок виконання своїх професійних обов'язків. Однак, дана норма є дещо суперечливою, і не в повному обсязі відображає здійснення усіх заходів щодо збереження нотаріальної таємниці.

Зі змісту ч. 2, 3 ст. 8, ст. 37, 38, 40 цього Закону слідує, що крім нотаріуса, зберігати нотаріальну таємницю також мають: 1) уповноважені посадові особи органу місцевого самоврядування, які вчиняють певні нотаріальні дії у населених пунктах, у яких немає нотаріусів; 2) посадові особи консульських установ, які вчиняють нотаріальні дії; 3) посадові особи, які посвідчують заповіти (крім секретних) і довіреності (головні лікарі, їх заступники з медичної частини, чергові лікарі лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, начальники госпіталів, директора або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; капітани морських, річкових суден, що ходять під прапором України; начальники пошукових або інших експедицій; командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів; начальники місць позбавлення волі, слідчих ізоляторів; начальники госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів, їх заступники з медичної частини, старші або чергові лікарі) [16].

Аналізуючи вищенаведену норму, ми бачимо, що список осіб, які мають обов'язком зберігання нотаріальної таємниці є значно ширшим ніж передбачений у КПК перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки.

Дана правова колізія потребує законодавчого вирішення, адже частими є випадки, коли здійснення певних нотаріальних дій проводиться не нотаріусом. Мова йде про місцевості, де нотаріусів немає, сільські місцевості. У даному випадку нотаріальні дії виконують посадові особи органів місцевого самоврядування, яким, також, стають відомі відомості, що становлять нотаріальну таємницю.

Тому, вищезгадану норму КПК варто доповнити положенням про осіб, які також мають право на здійснення нотаріальних дій, а відтак, не можуть бути допитаними як свідки [41, с. 128].

Окремого значення та статусу, який потребує визначення є і помічник нотаріуса. Він є особою, яка приймає безпосередню участь у нотаріальному процесі, та якій відома інформація, яку надає особа для вчинення нотаріальної дії. Тому зазначення в обов'язком порядку помічника нотаріуса як особи, яка не має бути допитана як свідок є ще одним положенням, яке потрібно внести для редакції ст. 65 КПК.

У КПК 1960 року існувала норма, яка дозволяла відхилитись із імперативного застереження про не залучення нотаріуса як свідка.

Зокрема, у ній йшлося про те, що нотаріус мав право розкрити відомості, що становлять нотаріальну таємницю у тому обсязі, у якому йому надала таке право особа, яка повірила такі відомості. І хоча, наразі дана норма вже не є актуальною, оскільки КПК 2012 року такого положення не передбачає, воно все ж таки заслуговує уваги та дослідження для встановлення статусу нотаріуса у повному обсязі.

Науковці зазначають, що дана норма мала би право на існування, але із внесенням певних зауважень та уточнень. Зокрема, це стосувалось оформлення цього процесуально. Мається на увазі наступне.

Коли перед нотаріусом постає ситуація, коли він може розкрити відомості, що становлять нотаріальну таємницю у тому обсязі, у якому йому надала таке право особа, яка повірила ці відомості дана дія повинна оформлюватись своєрідним протоколом, який буде підписуватись і нотаріусом, і самою особою. Я розділяю таку думку, і вважаю, що у такому документі повинні зазначатись, які саме відомості розкриває нотаріус, даючи показання [42, с. 133].

Однак, залишається відкритим та неврегульованим питанням, як бути із відомостями, що становлять нотаріальну таємницю щодо особи, яка померла. Дане питання не розглядалось ні у КПК 1960 року, ні у КПК 2012 року. Знову

виникає колізія у тому випадку, коли нотаріус має статус підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному процесі і ці відомості можуть стати виправдовувальними по справі. Це і стосується таких випадків, коли нотаріус виступає як свідок [43, с. 285].

Відповідно до ч. 1 ст. 133 КПК слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати свідка як учасника кримінального провадження у встановлених КПК випадках для допиту. Згідно з ч. 1 ст. 135 КПК особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом: 1) вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком; 2) здійснення виклику по телефону; 3) здійснення виклику телеграмою. Відповідно до ст. 136 КПК належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом [40].

Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Виходячи з цього, у випадку формат спілкування з представниками правоохоронних органів рекомендується перевести із телефонних розмов на документальний рівень, а саме вимагати надання повістки про виклик у будь-який з передбачених законом способів, зокрема варто звернутись з проханням надалі всі виклики здійснювати письмово. Основним у цьому випадку є інформація про майбутній допит і строк його проведення [44, с. 134].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 137 КПК у повістці про виклик повинно бути зазначено:

1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;

- 2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;
- 3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;
- 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик;
- 5) процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа;
- 6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;
- 7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;
- 8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу, та здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження;
- 9) передбачені КПК поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;
- 10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик [45, с. 73].

За загальним правилом, відповідно до ч. 8 ст. 135 КПК особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом.

У разі відсутності у тексті виклику окремої інформації, яка вимагається згідно зі ст. 137 КПК, у разі потреби можна вказати на відповідні недоліки, а саме подати письмову заяву на ім'я керівника органу досудового розслідування про надходження документа, який не дає можливості підготуватися до процесуальної дії належним чином і не є за своєю сутністю повісткою про виклик [46, с. 11].

У разі якщо повістку вручили несвоєчасно, можливо у разі потреби звернутися з письмовою заявою в якій повідомити про неможливість прибуття, внаслідок несвоєчасного виклику.

У законодавстві немає чітко визначеного алгоритму проведення допиту нотаріуса, або надання останнім своїх показів. Але безсумнівно, така процесуальна дія є невід'ємною під час кримінального судочинства для встановлення об'єктивної істини.

Враховуючи те, що нотаріус є особливою категорією свідків, які наділені спеціальним свідоцьким імунітетом, проведення допиту нотаріуса буде мати свої особливості. Специфіка проведення такого допиту полягає у колі питань, які можуть задаватись нотаріусу як свідку та можливістю нотаріуса давати свідчення без порушення норм законодавства, зокрема розкриття відомостей, що становлять нотаріальну таємницю.

Отож проводячи допит нотаріуса можна виокремити наступний алгоритм:

1. Вимагати пред'явити службові посвідчення кожного з представників правоохоронних органів, і звірити їх обличчя з фотографіями в посвідченнях.

2. Якщо слідчий чи прокурор «роз'яснивши» під підпис нотаріуса ст. 65 КПК України, не надає нотаріусу документ, яким його звільнили від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю, або не має згоди усіх осіб, які довірили нотаріусу інформацію, що належить до нотаріальної таємниці, нотаріусу варто зазначити для слідчого таке: «Не можу давати свідчення у зв'язку з недотриманням слідчим положень ч. 3 ст. 65 КПК України».

За відсутності такого у протоколі, Вам необхідно записати зазначений текст у документі власноручно (відповідне право передбачене п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України).

3. Слід враховувати потенційні ризики, які виникають у разі, якщо слідчий чи прокурор нададуть нотаріусу письмову заяву, якою його звільняють від обов'язку зберігання нотаріальної таємниці із зазначенням обсягу відповідної таємниці, який можна розкрити і наявним підписом особи, що зробила таку заяву.

Зокрема, у такій ситуації не можна бути впевненим щодо того, чи зроблена відповідна заява добровільно, чи підписаний документ належною особою тощо. Незважаючи на певні сумніви, у зв'язку з формальним дотриманням ч. 3 ст. 65 КПК нотаріус повинен давати свідчення. У цьому випадку варто почати з фрази: «оскільки слідчим (прокурором) мені було продемонстровано заяву від імені особи (П.І.П.), яка звільняє мене як нотаріуса від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю з зазначенням обсягу інформації (бажано деталізувати: дата, реєстровий номер тощо), а також містить власноручний підпис згаданої особи, даю такі свідчення».

4. Якщо, ознайомившись з протоколом допиту перед його підписанням, у тексті протоколу не буде зазначено вказаного виразу, то варто його зазначити власноручно [47, с. 137-138].

Висновки до Розділу II

Підсумовуючи вищенаведене хочу зазначити, що забезпечення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю повинно бути пріоритетним напрямком у діяльності нотаріусів, як державних, так і приватних.

Охорона нотаріальної таємниці є базисним принципом, оскільки передбачає собою недоторканність тієї інформації, яку ввірила особа нотаріусу. І не лише професійні якості нотаріуса та можливість настання відповідальності за розголошення нотаріальної таємниці повинні сприяти її захисту. Нотаріус, як посадова особа публічного права, яка є представником системи державних органів повинна володіти високим рівнем професійної етики, а її діяльність формуватись на основі визначальних положень юридичної деонтології.

Нотаріус як безпосередній виконавець нотаріальних дій, повинен чітко дотримуватись вимог законодавства та вживати усіх заходів щодо забезпечення та схоронності нотаріальної таємниці. Такі заходи проявляються у недопущенні розголошення відомостей про особу, щодо якої вчиняється конкретна нотаріальна дія, характер та зміст такої нотаріальної дії.

Законодавчо закріплений обов'язок зберігати нотаріальну таємницю розповсюджується не лише на самих нотаріусів, а й на інших осіб, які в силу виконання своїх професійних обов'язків мають доступ до відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. До кола таких осіб, належать посадові особи органів місцевого самоврядування, які можуть також вчиняти нотаріальні дії, помічники нотаріусів тощо.

У свою чергу, якщо розглядати охорону нотаріальної таємниці у розрізі кримінального процесу, то не лише нотаріус є єдиною особою, яка повинна дбати про збереження конфіденційної інформації. КПК для реалізації цього положення передбачає низку заходів: не можливість викликати як свідка нотаріуса, можливість проведення закритого судового засідання. Однак і ці норми потребують вдосконалення та конкретизації. Саме тому, законодавцям

потрібно звернути більший відсоток своєї уваги до цього питанні при подальшому внесенні змін до матеріального та процесуального законодавства.

Національне кримінальне процесуальне законодавство в Україні ще досі потребує змін та доповнень.

Порівнюючи його норми при розгляді конкретних аспектів, а саме правового статусу нотаріуса як свідка при збереженні інформації, що становить нотаріальну таємницю, варто зазначити, що дане питання не є врегульованим до кінця.

У рамках латинського нотаріату, до якого і відноситься нотаріат України і сьогодні, діяльність нотаріуса як кваліфікованого правознавця завжди відіграла активну роль у здійсненні кримінального судочинства та побудови кримінального процесу.

Зокрема, у юридичній літературі та працях відомих теоретиків та практиків чітко зазначено, яких саме доповнень потребує Кримінальний процесуальний кодекс України. Основною тезою, яка пронизує усі праці національних науковців є включення до списку осіб, які не можуть виступати як свідки у кримінальному процесі, мати «свідоцький імунітет», окрім нотаріусів безпосередньо, повинні бути ті, на кого спеціальним законодавством покладено обов'язок збереження нотаріальної таємниці. Оскільки, якщо розглядати дане питання ширше, то Законом України «Про нотаріат» передбачено, що особами, які здійснюють нотаріальні дії є не лише державні та приватні нотаріуси, але посадові особи органів місцевого самоврядування, наприклад. Хоча, законодавством і передбачено їхній обов'язок збереження у таємниці нотаріальних дій щодо особи, кримінальне процесуальне законодавство у своїх нормах прямої вказівки щодо не залучення їх як свідків у собі не містить.

Саме такі зміни повинні бути внесені до Кримінального процесуального кодексу України не лише для покращення законодавства в цілому, а й для забезпечення довіри громадян до такої категорії державних службовців як нотаріуси.

Гострим у наукових колах постає питання збереження нотаріальної таємниці нотаріусом, коли він сам є обвинуваченим або підозрюваним у кримінальному процесі.

У практиці трапляються випадки, коли дії нотаріуса можуть вважатись злочинними і саме та інформація, яка становить нотаріальну таємницю може виправдати дії нотаріуса. Проте, законодавством не врегульовано питання можливості нотаріуса відійти від норми щодо збереження нотаріальної таємниці. Вважаю, що даний факт є прогалиною у законодавстві і потребує вирішення, зокрема доповнення положення у кримінальне процесуальне законодавство України.

РОЗДІЛ III. Міжнародні способи охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі

3.1. Кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн у сфері охорони нотаріальної таємниці

З метою сприяння формування цілісного підходу до розуміння розвитку та становлення нотаріату в Україні, стандартизації його до умов міжнародного права, зокрема кримінально-процесуального, як органу досудового врегулювання спорів, слід системно розглянути норми зарубіжного законодавства, які формують інституту охорони нотаріальної таємниці та способів і заходів щодо її збереження.

Норми міжнародного права мають юридичну силу в Україні, якщо вони є ратифікованими Верховною Радою України, а тому є обов'язковими до застосування, якщо національне законодавство їм суперечить. Практика застосування норм міжнародного права є розповсюдженою у правовому полі України, адже дає можливість по-перше порівняння вітчизняних законів із світовою практикою, а по-друге відповідає одному із принципів кримінально-процесуального права – законності. Відповідно до ст. 9 КПК України якщо норми національного законодавства суперечать нормам міжнародних актів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, то повинні застосовуватись норми міжнародних актів [63].

Окрім цього, під час винесення вироків у кримінальному процесі суд зобов'язаний враховувати практику Європейського суду з прав людини, для забезпечення іншого принципу – поваги до людської гідності та міжнародного принципу гуманізму.

Досліджуючи нотаріат зарубіжних країн можна прийти до висновку, що в загальному він ділиться на два типи:

- англо-саксонську нотаріальну систему;
- латинську нотаріальну систему.

Якщо говорити про англо-саксонську нотаріальну система, то свого найбільшого розвитку вона знайшла у Сполучених Штатах Америки та у Великій Британії.

Побудова англо-саксонської нотаріальної системи відрізняється від вже функціонуючої в Україні. До основних ознак, які є відмінними англо-саксонської системи від латинської є:

- саме розуміння поняття «нотаріус»;
- система побудови нотаріату як інституту в кожній окремій країні;
- перелік вимог, які ставляться перед особами, які виявили бажання стати нотаріусами;
- порядок та вимоги до вчинення нотаріальних дій;
- допуск до професії;
- і нарешті компетенція нотаріальних органів.

Особливості правового статусу нотаріуса в США відображаються за рахунок федерального законодавства, яке за своєю побудовою є відмінним від континентального права. Особливістю нотаріату в США є відсутність єдиної державної інституції, яка би діяла однаково у кожному Штаті. Відмінними є і нормативно-правові акти, які діють на території конкретного Штату. Відтак, діє модельне законодавство – Модельний закон «Про нотаріат» та Уніфікований закон «Про нотаріальні дії». Саме через федеральну систему побудови законодавства в США засади діяльності нотаріуса, його правовий статус та здійснення професійної діяльності різняться в залежності від Штату, у якому працює нотаріус [68, с. 154].

Таку нотаріальну діяльність та своєрідну побудову цієї системи можна порівняти із Великобританією, де також відсутній один закон, який би врегулював діяльність нотаріуса у всій країні. Натомість, відображення функціонування нотаріату можна знайти у судових прецедентах, торговельному праві та правових звичаях.

Правовий статус нотаріуса в США та Великобританії є досить специфічним. Специфікою у США, наприклад, є те, що нотаріус не має права

складати проекти цивільних угод, надавати правові консультації та вчиняти інших дії, які відповідно до норм законодавства належать до компетенції юристів [69, с. 15].

Якщо ж говорити про визначення поняття «нотаріус» та встановлення його правового статусу, то загальноприйнятим є таке визначення: нотаріус – це будь-яка особа, яка спеціально уповноважена державною для вчинення дій нотаріального характеру, які пов’язані із здійсненням її основної діяльності або в сукупності та взаємозв’язку із іншою професійною діяльністю. Слідуючи даному визначенню нотаріуса можна поділити на дві категорії: нотаріус здійснює свою діяльність як найманий працівник та як посадова особа, яка наділені правом на здійснення нотаріальних дій. Якщо говорити про першу категорію та розглядати нотаріуса як найманого працівника, то виконання його обов’язків полягає у вчиненні дій нотаріального характеру на конкретному підприємстві, яке він обслуговує. Однак, це не позбавляє його можливості здійснення своєї діяльності незалежно у вільний від основної роботи час.

Питання визначення правового статусу нотаріуса, коли він виявляється у вигляді посадової особи потребує більш конкретного визначення. Таких посадових осіб можна поділити на два види в залежності від покладених законодавством обов’язків. Тобто можна виділити тих посадових осіб, компетенція яких визначена законом і не потребує додатково підтвердження та осіб, компетенція яких обмежена і повинна підтверджуватись у кожному конкретному разі в залежності від змісту локальних нормативно-правових актів. До першої групи належать:

- судді;
- офіцери військових формувань США;
- офіцери іноземних військових формувань;
- посадові особи іноземних консульських установ на території США.

У Англії вимоги до особи, яка може вчиняти нотаріальні дії є більш категоричним, а відтак збільшує компетентність нотаріуса під час здійснення своєї професійної діяльності. На підтвердження того, що особа є компетентною

для здійснення нотаріальної діяльності, пройшла спеціальні процедури допуску до заняття такою діяльністю видається свідоцтво для здійснення діяльності соліситора. Таке свідоцтво видається Судом Архієпископа Кентерберійського – органом, який уповноважений видати такі свідоцтва [70, с. 66-67].

Наступний видом нотаріальної системи є латинська нотаріальна система, яка називається системою «писаного» права, оскільки особливе місце та важливе значення мають письмові докази.

Розглядаючи основні риси латинського нотаріату можна дійти висновку, що порівняно із країнами англо-санксонської нотаріальної системи нотаріусом може бути лише професійно навчена особа, яка здійснює нотаріальні функції. При цьому варто зауважити, що у більшості країн із латинською системою нотаріусу заборонено, або прямо, або опосередковано здійснювати інші функції, які не пов'язані із його прямою діяльністю. Це збільшує відсоток компетентності нотаріусів, оскільки їх знання зосереджені в одній галузі та зменшує можливість настання несприятливих майнових наслідків для самих нотаріусів та осіб, які до них звертаються. На мою думку, у цьому випадку латинська нотаріальна система є з одного боку менш практичною, оскільки функції нотаріуса не делегуються іншим органам, проте з іншого має більш якісний вираз своєї діяльності.

Діяльність нотаріуса у латинській системі можна назвати публічною, тому що в силу вимог закону нотаріус є посадовою особою, яка наділяється повноваженнями від держави. Така вимога врахована і при призначенні особи на посаду нотаріуса – як правильно призначається нотаріус міністром юстиції. Хоча, нотаріус і є фахівцем вільної юридичної професії, свої професійні обов'язки він виконує у відповідності із поставленими перед ним обов'язками, та виконує повноваження, які делеговані йому державою. У цьому випадку державна влада щодо нотаріуса розповсюджується і у вирішенні кількості нотаріусів. Контролюючий орган слідкує за виконанням ними своїх повноважень, регулює кількість нотаріусів в нотаріальних округах, вирішає питання про їх ліквідацію чи реорганізацію.

Як зазначалось вище нотаріус здійснює свої повноважень як в межах, які делеговані йому державою, так і в території, яка віднесена до його юрисдикції. Мається на увазі, що територіальна діяльність нотаріуса обмежена. Вона поширюється лише на відповідний округ, у якому нотаріусу ввірено здійснювати свою діяльність. Така вимога є досить доречною під час охорони нотаріальної таємниці, адже унеможлиблює доступ інших осіб до відомостей, які не стосуються здійснення їх безпосередньої діяльності [68, с. 158-159].

Варто звернути увагу і на оплату професійної діяльності нотаріуса. У країнах, які відносяться до системи латинського нотаріату встановлено, що плата нотаріуса контролюється та фіксується державою. Основне правило, відповідно до якого визначається її розмір, полягає в компенсації різниці між вартістю оформлення документів, що приносять великий дохід, і «нерентабельних» документів. Ще однією запорукою відповідності нотаріуса є страхування відповідальності за вчинення дій, які можуть нести негативний характер для особи, яка звернулась. Наприклад, у Франції існує диференційована відповідальність за вчинення професійних помилок і розтрати.

Об'єднання нотаріусів у організації та спілки є однією із рис латинського нотаріату. Нотаріат носить корпоративний характер та базується на корпоративному устрої. Основною метою об'єднання нотаріусів у такі організації є завдання, які вони перед собою ставлять. До таких завдань можна віднести:

- здійснення представництва професії нотаріуса на різних рівнях державного життя;
- вирішення питання щодо нотаріальних кадрів, а також створення та реорганізацію нотаріальних офісів;
- вирішення нотаріальних спорів, які відбуваються між нотаріусами під час здійснення ними своєї діяльності;
- контроль за провадженням нотаріальної діяльності.

Для розкриття сутності охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі у зарубіжних країнах варто розглянути на прикладах конкретних країн, як саме їх законодавство регулює дане питання. Оскільки Україна відноситься до країн, де нотаріат будується на латинській системі, як є розповсюдженою у більшості країн романо-германської правової системи, то дослідження законодавства країн Західної Європи є доцільним. Зокрема, у побудові нотаріального законодавства можна виділити три підвиди, або ж моделі, латинської системи: німецьку, французьку та змішану.

Німецька модель латинського нотаріату передбачає собою формальний хакер. Відображається це у деякій обмеженості дій нотаріуса під час провадження своєї діяльності. Мається на увазі, що нотаріус лише проводить підготовку відповідного акту та здійснює посвідчення правочину. Жодної роботи пов'язаної із наданням консультацій громадянам, проведенням переговорів та здобутті відповідних документів нотаріус не здійснює. Що з одного боку приводить до автоматизму, одноманітності та стабільності виконання нотаріусом своїх дій та унеможлиблює виникнення конкуренції між нотаріусами, а з іншого позбавляє своєї творчої роботи та носить занадто формалізований характер.

Французька модель є навпаки більш ініціативною з боку нотаріуса для збільшення кількості звернень громадян. Напротиріч німецькій, нотаріуси французької моделі беруть на себе усі обов'язки клієнта: вони витребовують необхідні документи для здійснення нотаріальної дії, проводять переговори із контрагентами, складають відповідні документи та здійснюють їх реєстрацію у відповідних органах. Хоча, з одного боку така модель значно полегшує самі дії особи, яка звернулась до нотаріуса та зменшує можливість подання не тих документів, з іншого боку така діяльність нотаріуса є занадто фамільярною та знижує складові формалізму та публічності характеру нотаріальної діяльності.

Змішана ж модель передбачає у собі тандем деяких рис німецької та французької моделей. Така змішана модель функціонує у таких країнах Європи

як Іспанія, Швейцарія, Нідерланди та у деяких країнах Латинської Америки: Кубі та Португалії [64].

Дослідження законодавства зарубіжних країн щодо охорони нотаріальної таємниці я хочу розглянути на прикладі деяких країн Західної Європи, зокрема, Естонії, Словачії, Франції та Німеччини.

Латинська система нотаріату почала діяти в Естонії з моменту прийняття Закону «Про нотаріат» у 1993 році. У цьому Законі не розмежовано поняття державного та приватного нотаріату, однак зазначено, що нотаріус є незалежною посадовою особою, яка виконує публічно-правові функції щодо врегулювання безпеки правовідносин між громадянами та вирішенням правових спорів. Він є державним службовцем чи підприємцем, а виконує свої функції незалежно та під свою відповідальність. Норми законодавства Естонії містять і положення про нерозголошення відомостей про дії, які вчиненні нотаріусом щодо конкретної особи, які в подальшому можуть повпливати на права та обов'язки особи, а також які можуть нанести негативний матеріальний вплив. Виходячи із положення про особливий правовий статус нотаріуса в Естонії та можливість його відповідальності можна зробити висновок, що забезпечення схоронності інформації, що може становити нотаріальну таємницю є пріоритетом його діяльності, оскільки порушення даної норми тягне а собою настання кримінальної відповідальності.

Законом «Про нотаріат та нотаріальні дії» Словачії визначено, що нотаріальні дії можуть вчинятись лише нотаріусом. Однак, досліджуючи норми даного Закону можна зробити висновок, що окреслюючи правовий статус нотаріуса його норми не є чіткими.

Нотаріус є особою, що визначена державою та уповноважена нею проводити нотаріальну діяльність, а також іншу діяльність (надання фізичним та юридичним особам юридичних послуг; складати документи; управляти майном та представляти інтереси особам у зв'язку з управлінням майном та інше) та здійснення нотаріальної діяльності не сумісне з підприємницькою діяльністю та іншою діяльністю з метою отримання прибутку.

Колізія правового статусу нотаріуса у Словачії полягає у тому, що хоча і визначено, що він є посадовою особою публічного права, проте він вчиняє дії від свого імені та під власну відповідальність. Враховуючи дану правову норму можна сказати, що таке положення також є одним із заходів забезпечення нотаріальної таємниці [67, с. 412-413].

Розглядаючи нотаріальну систему Франції, можна сказати, що ця система є частиною публічної системи правосуддя, та має назву «публічна нотаріальна служба». Специфіка нотаріальної діяльності у Франції робить її досить парадоксальною і полягає в об'єднанні в одній особі двох різних, навіть протилежних якостей: і посадової особи, якій держава делегувала офіційну функцію, і особи, що здійснює цю функцію у рамках ліберального статусу. Сам же ж ліберальний статус нотаріуса робить його двозначним. З одного боку нотаріус вистає як незалежний радник та дає можливість вільного вибору особи нотаріуса, до якого звернутись, однак з іншого боку нотаріус несе відповідальність за свої дії, відповідальність яка суворо інтерпритується судом.

Однією із особливостей нотаріату у Франції є спадковість такої посади, яку можна розглядати по-різному з боку охорони нотаріальної таємниці. На мою думку, такий підхід не є найкращим для схоронності відомостей, які ввірила особа нотаріусу, адже доступ осіб до них, у разі спадковості, збільшується.

Якщо говорити про нотаріуса як свідка у кримінальному процесі у Франції, то зазначити такий фактор, що перевага у даному випадку надається письмовим доказам, а не усним свідченням. Однак, у випадку із нотаріальною таємницею існують обмеження. Зокрема, допустимо, що нотаріус може давати свідчення щодо нотаріальної дії, яка ним вчинялась, але доступ до документів, які використовувались при здійсненні такої дії є обмеженим [66].

Нотаріат у Німеччині є особливим органом, який несе у собі усі ознаки латинського нотаріату. Він є органом, який здійснює попереджувальні та превентивні функції. З практичної точки зору така діяльність нотаріусів у Німеччині є досить функціональною, оскільки зменшує навантаження на суди.

Нотаріуси, у випадку виникнення конфліктних ситуацій мають можливість врегулювання спорів у досудовому порядку як між фізичними, так і між юридичними особами.

Відповідно до Федерального положення Німеччини нотаріус займає делеговану від імені держави посаду та виконує певні державні обов'язки. Нотаріус наділений державними повноваженнями, має відповідні обмеження та підлягає державному нагляду у відповідності до § 2, 9 Федерального положення. Це полягає у значному службовому нагляді з боку управління юстиції Німеччини, що тягне за собою чітке забезпечення належного виконання нотаріусом своїх професійних обов'язків.

Варто звернути увагу і на кримінальне процесуальне законодавство Німеччини. Зокрема, у Німеччині діє так званий свідоцький імунітет, про який вже згадувалось. Норми Кримінального процесуального кодексу Німеччини, зокрема параграф 53, передбачають, що нотаріус може відмовитись від дачі показань щодо відомостей, які стали йому відомі під час виконання своїх професійних обов'язків. Проте, дана норма, у іншій частині параграфу 53 містить ще одне застереження: якщо у нотаріуса не має обов'язку зберігати нотаріальну таємницю, він не може відмовитись від дачі показань. Зі змісту параграфу 53а КПК вказаної країни можна дійти висновку, що право відмовитися від дачі свідоцьких показань також мають помічники та стажисти нотаріуса. Рішення про використання ними такого права приймають нотаріуси, крім випадків, коли таке рішення не може бути прийнято у найближчий період часу.

3.2. Міжнародне співробітництво у сфері нотаріату

Нотаріуси, згідно законодавства України, під час здійснення своєї діяльності повинні керуватись нормами міжнародних договорів, які є ратифіковані України, якщо їхні положення регулюють інакше ситуації ніж положення національного законодавства.

Практика використання іноземного законодавства застосовується під час отримання та вивчення документів, які складені із вимогами іноземних держав, а так здійснюють посвідчу вальні написи, якщо це не суперечить законодавству України.

Обов'язковість дотримання норм іноземного законодавства розповсюджується під час складання довіреностей, охорони спадкового майна, а також щодо вчинення інших правочинів.

Однією із вимог прийняття нотаріусами документів, які складені відповідно до вимог іноземного законодавства, передані фізичними чи юридичними особами, які перебувають закордоном, або здійснюють там свою діяльність, є обов'язкова легалізація таких документів у Міністерстві закордонних справ України. Легалізація цього документу означає перевірку та встановлення відповідності складення його згідно із нормами відповідної країни, встановлення відповідності посвідченого оригіналу, перевірка штампів посадової особи, яка цей документ скріпила.

Така норма про легалізацію має винятки. Зокрема, до таких документів, які не потребують перевірки та попередньої легалізації відносяться документи, які передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Україною. Також до таких документів відносяться ті, у Україна є державою- правонаступником.

Сучасна міжнародна нотаріальна практика має й інші приклади унормування питань міжнародного співробітництва у галузі нотаріату, і зокрема міжнародного ефекту певної нотаріальної дії і визнання виконавчої та доказової сили нотаріального акту на міжнародному рівні. Так, відповідно до

Брюссельської конвенції від 27 вересня 1968 р. (до якої було внесено зміни у 1978 р.) нотаріальна дія має виконавчу силу в усіх країнах Європейського економічного співтовариства незалежно від того, в якій з них вона була здійснена. Брюссельська конвенція застосовується в галузі цивільного та торговельного права. 16 вересня 1998 р. в м. Лугано (Швейцарія) було прийнято конвенцію, згідно з якою нотаріальні документи, оформлені за кордоном, приймаються до виконання у Швейцарії. Таким чином, вони визнаються швейцарським правом і прирівнюються до судових постанов, хоча у самій Швейцарії немає нотаріальних дій з виконавчими написами, які б здійснювалися відповідно до норм швейцарського права. Брюссельська конвенція від 25 травня 1987 р. передбачає відміну будь-якого роду легалізацій, підтвердження істинності та офіційної сили документа, який видали в іншій державі, і прирівняних до них формальностей для документів, які нотаріально засвідчені й мають доказову силу, визнану на міжнародному рівні [71, с. 37-38].

Відомості, що становлять нотаріальну таємницю, як вже зазначалось, можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Доступ до цих відомостей є обмеженим, і можливий лише при взаємодії нотаріусів та суду, а також органів досудового розслідування. Така взаємодія проявляється у посиленому інтересі щодо забезпечення інформації, яка може бути корисна для суду для розгляду справи по суті тв. Винесення об'єктивного рішення.

Українське законодавство передбачає необхідність надання доказів у кримінальному провадженні іноземних державам. Така необхідність повинна бути виправданою та проведена процедурно правильно. Першою умовою є те, що докази можуть надаватись лише державними або приватними нотаріусами. Наступною умовою забезпечення доказів є наявність кількох підстав:

1. звернення заінтересованої особи;
2. наявність судового провадження, щодо якого здійснюється забезпечення доказів;
3. юридичне значення доказів, які витребовуються для розгляду справи по суті в іноземному суді.

На жаль, законодавством не є чітко врегульованим питання щодо того, хто може бути тією особою, яка може витребувати докази у нотаріуса.

Зважаючи на норми, які передбачають охорону нотаріальної таємниці та неможливості доступу сторонніх осіб до таких відомостей можна сказати, що нотаріус не є заінтересованою особою, яка має забезпечувати докази для розгляду справи по суті.

Виходячи із диспозитивності даної норми та відсутністю законодавчо закріпленого поняття «заінтересованої особи» можна дійти висновку, що із таким проханням може звернутись не лише суд, арбітражний чи третейський, а й будь-яка фізична чи юридична особа, яка є може бути позивачем або відповідачем по справі. Умовою надання такої інформації є обґрунтована підстава для надання такої інформації, посилаючись на норми законодавства. На мою думку, у такій обґрунтованій підставі повинно зазначатись, чому саме ці докази можуть повпливати на права, обов'язки та законні інтереси особи, яка хоче витребувати таку інформацію та чому вони є важливими для розгляду даної справи. Такий аспект був би одним із заходів забезпечення схоронності відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Така заява про забезпечення доказів може подаватись заінтересованою особою у письмовій або усній формі.

Варто зазначати, що нотаріуси надають докази лише іноземному органу, який розглядає справу. Мова йде про те, що законодавством України закріплено, що якщо така сама справа уже розглядалась судом України, проте наразі перебуває на розгляді в іноземній судовій установі, то забезпечення та надання таких доказів падає на український суд. Це правило поширюється і на випадки, коли справа вже перебуває на розгляді, але в іноземному суді. Тоді забезпечення доказів має здійснюватися також судом України на виконання судового доручення іноземних судів [72, с. 63, 64].

Докази, які забезпечуються нотаріусом повинні мати відношення до справи, розгляд якої передбачається у майбутньому. Такі докази покликані підтвердити чи спростувати певні юридичні факти та настання можливих наслідків. Завідомо нотаріусу невідомо, що за справа буде розглядатись, тому

не варто у такому випадку застосовувати поняття «належність доказів», однак надаючи певну інформацію нотаріус повинен знати чи вона буде доцільною. Саме тому, особа окрім аргументованих підстав надання таких доказів повинна коротко викласти суть справи для можливості подальшого збереження тієї інформації, що становить нотаріальну таємницю.

У випадку, коли особа заявляє клопотання про забезпечення доказів, нотаріус, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства іноземних держав, має право на проведення:

- допиту свідків;
- витребування та (або) огляд письмових та речових доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням;
- призначення експертизи.

Усі ці процесуальні дії покликані для отримання нотаріусом вичерпної інформації від осіб, з метою вирішення питання, які саме докази повинні надаватись та у якій мірі.

Нотаріус, який забезпечує докази, має сповістити про час і місце забезпечення доказів іншу сторону та заінтересованих осіб, чиї права й інтереси можуть бути так чи інакше порушені вчинюваними діями. Неявка повідомлених осіб не є перешкодою для проведення дій із забезпечення доказів. Повідомлення іншої сторони та заінтересованих осіб не є обов'язковою вимогою, якщо в теперішній час неможливо визначити, хто в подальшому братиме участь у майбутній справі.

У випадку проведення допиту свідків, нотаріус зобов'язаний повідомити анкетні дані особи та обставини, які вона може підтвердити. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а також за ухилення чи відмову від дачі показань.

Такі положення стосуються і експерта, у разі призначення експертизи. Він попереджається про дачу завідомо неправдивого висновку, а також ухилення або відмову від дачі висновку.

Допит свідка оформляється протоколом допиту, який складається нотаріусом, а також підписується ним та особою, яку допитували. До даного протоколу нотаріус зобов'язаний внести наступні відомості:

- дата та час проведення допиту;
- анкетні дані нотаріуса, який проводив допит, робоча адреса його нотаріальної контори;
- анкетні дані осіб, які були присутні під час протоколу;
- анкетні дані свідка;
- попередження про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а також за ухилення чи відмову від дачі показань.

Українська система нотаріату, виходячи із її характерних ознак, відноситься до латинської моделі побудови нотаріального процесу. Аналізуючи законодавчі нормативно-правові акти у сфері нотаріальної діяльності у порівнянні із законодавством зарубіжних країн можна дійти висновку, що наша система ще досі перебуває потребує реформування. Як уже зазначалося, указана модель досить давно набула поширення та успішно функціонує й сьогодні в багатьох країнах світу, які об'єднались у Міжнародний союз нотаріату (далі – МСН).

МСН був створений у 1948 році у Буенос-Айресі. Саме тоді відбулась зустріч представників національних нотаріальних організацій, яка спочатку включала в себе 19 країн. Однак, із розвитком нотаріату у країнах Європи та світу кількість її учасників збільшувалась у наразі налічує понад 70 держав.

МСН покликана сприяти більш тісному співробітництву між нотаріусами у правовому полі захищаючи їхню незалежність. Відповідно до ст. 1 Уставу Союзу його головними завданнями є сприяння, координація та розвиток нотаріальної діяльності у міжнародній галузі, забезпечення незалежності професії нотаріуса на благо кожного й усіх. З метою досягнення зазначених завдань Союз представляє нотаріат у міжнародних організаціях і співпрацює з ними, вивчає окремі правові проблеми та підтримує дослідження й роботи в

галузі уніфікації законодавства про нотаріальну діяльність, реєструє та супроводжує законодавчу діяльність у цій галузі, розповсюджує принципи латинського нотаріату, організує міжнародні конгреси, приділяє особливу увагу нотаріусам тих держав, в яких ще відсутня професійна регламентація, а також вступає у відносини з організаціями, чії системи складення документів та посвідчення беруть своє походження не з латинського нотаріату.

Сприяння виконанню завдань поставлених перед МСН допомагають спеціально утворені комісії. Дані комісії, відповідно до різновидів, функціонують за тематичним та регіональним принципами.

Однією із таких комісій є Комісія у справах міжнародного нотаріального співробітництва. Сутність та завдання її полягають у здійсненні так званої опіки на нотаріусами, які відносяться до МСН до допомога тим країнам, де нотаріат фактично відсутній. Вона співпрацює із державами, проводить переговори для формування переконань, що створення надійних реєстрів є важливим та має значення та формування ринкової економіки. Одним із успіхів Комісії у справах міжнародного нотаріального співробітництва хочеться відзначити те, що шість країн Африки стали членами МСН. Окрім цього, у зв'язку із політичними змінами у країнах Центральної та Східної Європи, підняттям «залізної завіси» діяльність Комісії поширилася і на цей регіон. До МСН також приєдналися нотаріати Чехії та Словенії, а у середині 90-тих років і російський нотаріат.

Ще однією комісією, яка дія в рамках МСН є Комісія з розгляду питань європейського права. Дана Комісія утворилась у зв'язку із процесами європейської інтеграції. У своїй діяльності Комісія співпрацює із країнами англо-саксонського нотаріату: Англією, Уельсом, Шотландією та Ірландією. Важливою сферою діяльності, яку охоплює дана Комісія є вирішення питань щодо нерухомості та підприємницької діяльності, а також проведення порівняльного аналізу. У великомасштабному дослідженні Комісія пропонує ввести єдине європейське заставне право — євроіпотеку.

Одним із найважливіших напрямів діяльності МСН є організація міжнародних конференцій та конгресів. На підставі ґрунтовних письмових повідомлень з окремих країн приймається рішення про необхідність обговорення найбільш актуальних та складних питань організації нотаріату та здійснення нотаріальної діяльності. Для вирішення цих питань та пошуку рішень приблизно раз у три роки збираються нотаріуси держав — членів Союзу та обговорюють в окремих комісіях нагальні проблеми.

Розширення та поглиблення процесу європейської інтеграції, розвиток загальноєвропейського ринку призвели до необхідності вдосконалення правового захисту учасників правовідносин, що перебувають за межами національних кордонів. Усе частіше нотаріуси стикаються із необхідністю укладення нотаріальних документів, що стосуються правовідносин, які регулюються нормами інших держав.

У результаті проведення порівняльного аналізу національних норм, що регулюють нотаріальну діяльність у різних країнах Європи, національні організації нотаріусів прийняли рішення напрацювати загальні правила, спрямовані на гармонізацію нотаріальної діяльності незалежно від національних кордонів та особливостей національного законодавства.

Таким чином, діяльність Міжнародного союзу нотаріату відіграє величезну роль у розвитку інституту нотаріату в сучасному світі, сприяє уніфікації законодавства про нотаріат.

Висновки до Розділу III

В умовах стандартизації національного законодавства до норм міжнародного права варто звернути увагу на зарубіжний досвід щодо охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі.

У Кримінальному процесуальному кодексі України закріплено положення обов'язковості застосування норм міжнародних договорів, якщо українське законодавство йому суперечить. Дане положення має місце бути, оскільки при винесенні вироків судом враховується практика Європейського суду з прав людини, яка є важливим джерелом права суддів.

Нотаріальні системи світу по-різному розуміють правовий статус нотаріуса у розрізі його обов'язку щодо охорони нотаріальної таємниці. Нотаріат можна поділити на дві групи: англо-саксонську модель та латинську модель.

Якщо говорити про основні відмінності цих двох систем для того, що краще розуміти їх функціонування, то найважливішою відмінною рисою є те, що у англо-саксонській моделі побудові нотаріального процесу, повноваження нотаріуса можуть делегуватись та виконуватись не лише нотаріусами, а й іншими правниками. Зокрема, до них відносяться: судді, офіцери військових формувань, офіцери іноземних військових формувань та посадові особи консульських установ. Якщо порівнювати із латинською системою, де здійснювати нотаріальні функції може лише нотаріус, на мою думку у латинській системі збереження нотаріальної таємниці є пріоритетнішим.

Латинська система нотаріату поділяється ще три моделі: французьку, німецьку та змішану. У кожній із них є свої переваги та недоліки, які також впливають на схоронність відомостей, які становлять нотаріальну таємницю.

Якщо аналізувати німецьку модель латинського нотаріату, то можна дійти висновку, що її формалізований характер є кращим заходом охорони нотаріальної таємниці. Нотаріуси здійснюють однотипні нотаріальні дії, які включають в себе складання та посвідчення акту. Французька модель, у свою чергу, передбачає здійснення нотаріусом практично усіх дій, замість клієнта. З

одного боку, це підвищує кількість звернень до нотаріусів, а з іншого збільшує ризик отримання інформації щодо вчинюваної нотаріальної дії сторонніми особами.

Важливим для вивчення є кримінальне процесуальне законодавство Німеччини. У своїх нормах воно передбачає свідоцького імунітету для нотаріуса та осіб, яким в силу виконання своїх повноважень можуть бути відомі відомості, що становлять нотаріальну таємницю. Особливістю правового статусу нотаріуса як учасника кримінального процесу у Німеччині є те, що якщо нотаріус звільнений від обов'язку збереження нотаріальної таємниці, він не може відмовитись від дачі показань.

Окремої уваги заслуговує діяльність нотаріусів під час здійснення кримінального судочинства, яке відбувається в іноземних державах.

Зокрема, нотаріус, відповідно до положень іноземного законодавства має право здійснювати ряд процесуальних дій, які забезпечують збереження недоторканності інформації, що становить нотаріальну таємницю. Прикладом такої охорони є заява заінтересованої особи щодо забезпечення доказів та надання такої інформації нотаріусом.

Нотаріус може витребувати усю необхідну для нього інформацію від заінтересованої особи щодо документів, які вона хоче отримати. Лише за наявності достатніх та обґрунтованих підстав нотаріус може надати такі документи.

Важливим заходом щодо забезпечення охорони нотаріальної таємниці є те, що нотаріус може проводити допити свідків та проводити експертизи.

Висновки та пропозиції

Історичний розвиток, нотаріату пройшов довгий шлях формування не лише у зарубіжних країнах, але і на теренах України.

Зарубіжна практика щодо становлення інституту нотаріату почала свій шлях із перших писемних джерел, у яких можна простежити сучасні ознаки нотаріальної діяльності. Серед можна виділити початки нотаріальної діяльності, які закріплені у Законі Хаммурапі, першому зводі правил поведінки, які розповсюджувались як на громадян, так і на службовців; укази фараонів у Стародавньому Єгипті, які викладені на папірусах, які мали не лише значиме юридичне, а й майнове значення.

Діяльність тогочасних нотаріусів не була чітко окресленою, або взагалі не передбачала собою такого правового статусу як «нотаріус». Підтвердження такому положенню можна знайти у постулатах «Руської Правди», які водночас закріплювали обов'язковість посвідчення окремих документів, але не окреслювали чіткого кола осіб, які мали таке посвідчення здійснювати.

Іншим є діяльність римських писарів – табеліонів, які хоч і не були офіційними нотаріусами, однак здійснювали відповідні нотаріальні функції. Їх діяльність полягала у забезпеченні державним службовцям або приватним особам доступу до права та юридичного оформлення їх документів.

Це були вільні люди, які в силу своїх знань могли надавати правові послуги.

Важливим фактором, який сприяв розвитку нотаріату була Церква. Слово «нотаріус» пішло від латинського слова «note», що означає нотувати. І саме для цього Церква і використовувала тогочасних нотаріусів. У більшості вони виконували стенографічні функції.

Розвиток та усталеність нотаріату припадає на період з XIV по XVIII століття, у зв'язку із реформаційними процесами у країнах Західної Європи. У цей період нотаріальні дії набувають формалізму і набувають більш бюрократичного характеру.

Говорячи про сучасний нотаріат та його діяльність у сфері охорони нотаріальної таємниці, зокрема у кримінальному процесі хочеться відзначити наступне.

Важливим є те, що законодавство України закріплює поняття нотаріальної таємниці та обов'язок нотаріусів та осіб, яким у силу виконання своїх повноважень можуть бути відомі відомості, що становлять нотаріальну таємницю. У такому випадку можна чітко окреслити межі інформації, яка повинна оберігатись та кола осіб, обов'язком яких є збереження такої інформації.

Постулатом, який проходить через діяльність усіх органів державної влади та державних службовців є дотримання принципу гуманізму під час здійснення своєї діяльності. Цей принцип знаходить своє відображення у нормах Основного Закону України – Конституції. Зокрема, те, що людина визначається найвищою соціальною цінністю. Виходячи із змісту даного твердження можна провести паралель: якщо людина визначається найвищою соціальною цінністю, то усе, що стосується кожної конкретної особи є пріоритетним для держави, в особі її органів. До цього можна віднести інформацію, яку особа ввіряє посадовим особам органів державної влади та нотаріусам, у тому числі. Тому не лише закріплений законодавством обов'язок повинен сприяти охороні нотаріальної таємниці, а й внутрішні переконання нотаріусів, які проявляються у їхній професійній етиці та професійній моралі.

Якщо ж аналізувати норми кримінального процесуального законодавства України та зарубіжних країн, то можна дійти висновку, що у своїх нормах вони закріплюють поняття виокремлене у юридичній науці як «свідоцький імунітет». Він передбачає собою не можливість допиту нотаріуса як свідка про відомості, які становлять нотаріальну таємницю. Така законодавчо закріплена заборона сприяє збереженню конфіденційності інформації про особу та про нотаріальні правочини, які вони вчинила.

Пропозиції. На мою думку кримінальне процесуальне законодавство потребує змін та доповнень у положенні щодо схоронності відомостей, що становлять нотаріальну таємницю.

Зокрема, варто доповнити статтю 65 Кримінального процесуального кодексу України нормою про те, що не можуть бути допитані нотаріуси та особи, прирівняні до них, які мають право на вчинення нотаріальних дій – щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю.

Обгрунтовуючи таке доповнення хочу зазначити, що Законом України «Про нотаріат» передбачено значно ширший список осіб, які можуть вчиняти нотаріальні дії. Саме тому, не врахування таких осіб у кримінальному процесуальному законодавстві є прогалиною, яку варто виправити.

Ще одним нововведенням, доцільним на мою думку, є створення Кодексу професійної етики нотаріусів. Положення цього документу міститимуть детальні роз'яснення щодо виконання нотаріусом своїх обов'язків із посиланням на фактори юридичної деонтології, щодо забезпечення схоронності нотаріальної таємниці, як одного із обов'язків нотаріуса.

І останнім я б хотіла зазначити переймання досвіду під час забезпечення доказів для кримінальних судових процесів, які відбуваються в іноземних державах. У цьому випадку нотаріус може вчиняти різноманітні дії процесуального характеру, такі як отримання інформації щодо суті справи у заінтересованої особи, яка подала заяву про забезпечення доказів, допит свідка, призначення експертизи.

Надаючи докази у кримінальних справах, судовий розгляд яких відбувається закордоном нотаріус повинен чітко усвідомити, чи має місце надання тих документів як спосіб забезпечення доказів. Заінтересована особа повинна обгрунтувати достатність своїх підстав для надання інформації, яка може становити нотаріальну таємницю, і нотаріус, у цьому випадку повинен застосувати свої професійні навички для того, щоб чітко зрозуміти чи доцільним є викриття такої інформації.

Тому, я вважаю, що введення такого особливого порядку у кримінальному процесі забезпечить чітку можливість доступу правосуддя до нотаріальних документів та з іншого боку не порушить недоторканність ввіреної особою інформації нотаріусу.

Список використаних джерел

1. Круглякова Г. А. Місце нотаріату у Стародавньому Римі / Г. А. Круглякова // Актуальні проблеми держави і права, 2015. – № 7. – С. 266-269
2. Нотаріат України : навч. посіб. / О.В. Сердюченко, Ю.О. Мосенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 200 с.
3. Драгневич Л. Історія розвитку нотаріату. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://vinnotariat.com.ua/notariat/istoriya-notariatu/>
4. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотаріат й нотаріальний процес: Учебник. – Харків: Консум, 2010. – 240 с.
5. Історія нотаріату в країнах світу. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://npu.in.ua/uploads/files/global/documents/history_ukr.pdf
6. Денисяк Н. М. Історія виникнення, розвиток та реформування інституту нотаріату в Україні / Н. М. Денисяк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2015. – № 5. – С. 145-147
7. Давиденко А. О. Історія виникнення нотаріату в Україні / А. О. Давиденко // Вісник Запорізького національного університету, 2014. – № 4. – С. 22-28
8. Злотніков М.Р. Піддячі іванівської площі / М.Р. Злотніков // Нотаріальний вісник. – 1998. – № 1. – С. 40-42

9. Сміян Л.С. Нотаріат в Україні. Загальна частина: підручник / Сміян Л.С., Хоменко П.Г., Нікітін Ю.В. – Київ: КНТ, 2009. – 632 с.
10. Желіховська Ю. В. Історія виникнення та розвитку нотаріату в Україні / Ю. В. Желіховська // Молодий вчений, 2014. – № 11. – С. 155-160
11. Бисага Ю. Ю. Історико-правові аспекти виникнення сучасного українського нотаріату / Ю. Ю. Бисага // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – № 30. – С. 17-20
12. Черниш В. М. Історико-правовий аспект вітчизняного нотаріату / В. М. Черниш // Мала енциклопедія нотаріуса, 2010. – № 1. – С. 49-51
13. Арнаутова Л. Ми зробимо все, щоб робота системи нотаріату стала прозорою, а нотаріальні послуги - доступнішими": актуальне інтерв'ю з Лілією Чигвінцевою директором Департаменту нотаріату та банкрутства Міністерства юстиції України, заслужений юрист України / Л. Арнаутова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2013. - N 11. - С. 41-48.
14. Досінчук К. Ф. Поняття, завдання та функції нотаріату в Україні: окремі аспекти / К. Ф. Досінчук // Часопис Київського університету права, 2013. – № 1. – С. 131-134.
15. Паламарчук Н. В. Форма і способи захисту цивільних прав нотаріусом / Н. В. Паламарчук // Молодий вчений, 2014. – № 6. – С. 114-118.
16. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/para059#o59>

- 17.Черниш В. Забезпечення охорони нотаріальної таємниці і нотаріуса в українському законодавстві / В. Черниш // Юридична Україна, 2015. – № 8. – С. 9-13
- 18.Панталієнко Я. П. Нотаріальна таємниця як елемент нотаріальної процедури та її узгодження із правом на приватність / Я. П. Панталієнко // Всеукраїнська науково-практична конференція «Право на приватність: тенденції та перспективи». – Л.: 2008
- 19.Білоус Т. Й. Суб'єкти та об'єкти адміністративно-правового регулювання державної нотаріальної діяльності / Т. Й. Білоус // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер., Право, 2014. – № 29 т.2. – С. 16-19.
- 20.Василина Н. В. Особливості позасудової форми захисту права власності / Н. В. Василина // Актуальні питання публічного та приватного права, 2013. – 3. – С. 30-32
- 21.Василина Н. В. Право на заповіт та окремі питання його реалізації / Н. В. Василина // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер., Право, 2014. – № 28 т.1. – С. 103-107
- 22.Горбань Н. С. Мова, якою здійснюється нотаріальна діяльність: актуальні проблеми / Н. С. Горбань // Держава і право : юрид. і політ, 2013. – № 60. – С. 292-298
- 23.Досінчук К. Ф. Поняття, завдання та функції нотаріату в Україні: окремі аспекти / К. Ф. Досінчук // Часопис Київського університету права, 2013. – № 1. – С. 131-134

- 24.Єфіменко Л. В. Принципи та функції нотаріальної охорони цивільних прав та інтересів / Л. В. Єфіменко // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2013. – № 9. – С. 36-43
- 25.Єфіменко Л. В. Теоретико-методологічні засади нотаріату України / Л. В. Єфіменко // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. – № 9. – С. 30-36
- 26.Желіховська Ю. В. Етика нотаріуса у сфері професійної діяльності / Ю. В. Желіховська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер., Право, 2013. – № 21 ч.2. – С. 194-198
- 27.Левченко І. В. Етика нотаріальної діяльності / І. В. Левченко, В. В. Клемпарська // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2015. – № 9. – С. 44-49
- 28.Желіховська Ю. В. Форми та способи охорони цивільних прав та інтересів нотаріусом / Ю. В. Желіховська // Молодий вчений, 2014. – № 4. – С. 33-38
- 29.Левченко І. В. Нотаріальний процесуальний кодекс врегулює процедуру вчинення нотаріальних дій і забезпечить гарантії функціонування нотаріату / І. В. Левченко // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2015. – № 1. – С. 20-25
- 30.Майкут Х. В. До питання нотаріальної форми захисту цивільних прав / Х. В. Майкут // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція, 2013. – № 6-1 т.2. – С. 65-68
- 31.Нелін О. Правова природа нотаріального акта в новітній парадигмі українського права / О. Нелін // Юридична Україна, 2015. – № 11. – С. 4-8

32. Остапенко О. Є. Проведення закритого судового розгляду з метою охорони нотаріальної таємниці / О. Є. Остапенко // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. – № 2. – С. 163-169
33. Паламарчук Н. В. Форма і способи захисту цивільних прав нотаріусом / Н. В. Паламарчук // Молодий вчений, 2014. – № 6. – С. 114-118
34. Саламатова М. В. Злочини і злочинність у сфері нотаріальної діяльності / М. В. Саламатова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право, 2014. – № 27 т.3. – С. 69-75
35. Чижмар, К. І. Конституційно-правові основи організації та діяльності органів нотаріату: окремі аспекти / К. І. Чижмар // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право, 2014. – № 28 т.1. – С. 91-95
36. Остапенко О. Є. Деякі гарантії охорони нотаріальної таємниці у кримінальному провадженні / О. Є. Остапенко // Нотаріат України, 2015. – № 7. – С. 153-158
37. Тертишник В. Захист прав нотаріуса у кримінальному судочинстві / В. Тертишник // Мала енциклопедія нотаріуса, 2012. – № 5. – С. 5-8
38. Баулін О. В. Нотаріус в кримінальному процесі України: [навч. посіб.] / О. В. Баулін, О. І. Поповченко. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – 180 с.
39. Остапенко О. Є. Охорона нотаріальної таємниці при провадженні слідчих дій / О. Є. Остапенко // Нотаріат України, 2014. – № 3. – С. 127-132

- 40.Саламатова М. В. Нотаріат України як об'єкт кримінологічного дослідження / М. В. Саламатова // Право та державне управління, 2014. – № 1-2. – 127-132
- 41.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran886#n886>
- 42.Остапенко О. Є. Забезпечення охорони нотаріальної таємниці у кримінальному процесі / О. Є. Остапенко // Вісник Академії адвокатури України, 2012. – № 2. – С. 129-135
- 43.Крістева Е. А. Особливості дотримання нотаріальної таємниці в Україні / Е. А. Крістева // Правова держава, 2016. – № 21. – С. 282-286
- 44.Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2013 року, м. Харків) / Харківський нац. Ун-т внутр. Справ; Кримінологічна асоціація України. – Х.: Золота миля, 2013. – 288 с.
- 45.Саламатова М. В. Злочини і злочинність у сфері нотаріальної діяльності / М. В. Саламатова // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. – № 27. – С. 69-75
- 46.Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: автореф. дис. ... канд. юрид.наук.: спец. 12.00.08

«Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Г. Хашев. – Дніпропетровськ, 2007. – 24 с.

47. Денисяк Н. М. Нотаріальна таємниця як одна з важливих складових діяльності нотаріуса / Н. М. Денисяк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2014. – № 7. – С. 136-138
48. Марченко В. Таємниця здійснення нотаріальних дій. Відповідальність за її порушення / В. Марченко // Юридичний журнал, 2014. – № 1. – С. 35-39
49. Баранкова В. Поняття та межі нотаріальної таємниці / В. Баранкова // Мала енциклопедія нотаріуса, 2017. – № 4. – С. 192-219
50. Коробцова Н. Право на охорону нотаріальної таємниці як одне із конституційних прав громадян / Н. Коробцова // Публічне право, 2012. – № 1. – С. 40-47
51. Саламатова М. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері нотаріальної діяльності: дис. ... канд. наук з юр. наук: 12.00.08 / М. В. Саламатова // Запоріжжя, 2015. – 249 с. – С. 140
52. Бондарєва М. В. Принцип таємниці вчинюваних нотаріальних дій / М. В. Бондарєва // Часопис Київського університету права, 2012. – № 4. – С. 198-202
53. Єфімов О. Нотаріальна таємниця: між кримінальною та цивільно-правовою відповідальністю / О. Єфімов // Мала енциклопедія нотаріуса, 2014. – № 1 (73). – С. 84-87

54. Поповченко О. І. Участь нотаріуса у кримінально-процесуальних діях: історія і сучасність // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідом. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 року). – К.: Атіка, 2009. – С. 703-705
55. Удалова Л. Д. Свідоцький імунітет за новим КПК України / Л. Д. Удалова // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, 2013. – № 1. – С. 284-288
56. Ярмач О. М. Окремі питання участі нотаріуса у кримінальному провадженні / О. М. Ярмач // Наше право, 2014. – № 5. – С. 133-138
57. Когут Н. М. Імунітет свідка у кримінальному процесі. – [Електронний ресурс] Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Pravo/26345.doc.htm
58. Поляк Ю. У. Свідоцький імунітет нотаріуса у кримінальному процесі. – [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1773/>
59. Бадила О. О. Суб'єкти, які беруть участь у забезпеченні доказів: нотаріальна та судова практика / О. О. Бадила // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. – № 7. – С. 85-93
60. Білоус Т. Й. Суб'єкти та об'єкти адміністративно-правового регулювання державної нотаріальної діяльності / Т. Й. Білоус // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер., Право, 2014. – № 29 т.2. – С. 16-19

- 61.Маляренко С. Окремі питання зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса в Україні / С. Маляренко // Право України, 2013. – № 5. – С. 310-321
- 62.Петрова, С. М. Участь нотаріусів в процесі доказування в цивільних справах / С. М. Петрова // Держава і право : юрид. і політ. Науки, 2014. – № 64. – С. 237-244
- 63.Ільєва Н. В. Зарубіжний досвід здійснення нотаріальної діяльності та його адаптація до вітчизняної системи нотаріату. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5250/1/41-46.pdf>
- 64.Кондратенко В. Адміністративно-правове регулювання діяльності нотаріату в зарубіжних країнах. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2640/85.pdf>
- 65.Гулевська Г. Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні / Г. Ю. Гулевська // Підприємництво, господарство і право, 2003. – № 7. – С. 57–61.
- 66.Нотариат Франции. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://mirnot.narod.ru/fran.html>
- 67.Висеканцев О. О. Система організації нотаріату: закордонний досвід / О. О. Висеканцев // Публічне право, 2012. – № 4 (8). – С. 411–415

- 68.Бондарєва М.В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування / М.В.Бондарєва // Університетські наукові записки, 2013. – № 3-4. – С. 153–159
- 69.Бігун В. Отримання допуску до юридичної практики США / В. Бігун // Юридичний журнал, 2012. – № 3. – С. 15-19
- 70.Мілорава М. Нотаріат та нотаріальна діяльність у Сполучених Штатах Америки / М. Мілорава // Юриспруденція: теорія і практика, 2005. – № 7. – С. 65-68
71. Баранова Т. І. Електронні реєстри у сфері міжнародного документообігу, оптимізація процедури з проставлення апостиля за участю нотаріуса / Т. І. Баранова, Г. С. Дьомкіна // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. – № 9. – С. 37-46
72. Фурса Є. Є. Актуальні питання забезпечення доказів консулом (на прикладі нотаріальних проваджень щодо спадкування) / Є. Є. Фурса // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014. – № 12. – С. 156-164
73. Комаров В. В. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.
- 74.Криштопа О. Міжнародний союз нотаріату: принципи латинського нотаріату та їх значення для діяльності нотаріусів України / О. Криштопа // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2011. – № 88. – С. 63-67